

**Tussen ideologie en invloed:
strategische herpositionering van
Nederlandse partijen ten tijde van
geopolitieke spanning.**

-
Sasha Gontcharova

Titelpagina

Titel: ‘‘Tussen ideologie en invloed: strategische herpositionering van Nederlandse partijen ten tijde van geopolitieke spanning.’’

Auteur: Sasha Gontcharova

Studentnummer: 537438

Opleiding: MSc. Bestuurskunde

Onderwijsinstelling: Erasmus Universiteit Rotterdam

Inleverdatum: 29 Juni 2025

Scriptiebegeleider: Dr. Stefan de Jong

Tweede beoordelaar: Dr. ir. Beitske Boonstra

Aantal woorden: 11 950

Voorwoord

Het schrijven van deze scriptie markeert de afsluiting van een leerzame en intensieve periode binnen mijn studie. Wat begon met een hoge interesse voor het toenemend belang van Europese veiligheidsvraagstukken in de Nederlandse politiek, is uitgegroeid tot een onderzoek naar de spanningsrelatie tussen ideologie en herpositionering binnen het Nederlandse defensiedebat.

Het scriptietraject was niet zonder uitdagingen. Het onderzoek formuleren tot een concreet meetbaar vraagstuk was een pad van pieken en dalen. Ondanks dat de scriptie onafhankelijk van mijn master stageplek is geschreven, heeft de stageplek mij ondersteund in extra begeleiding gedurende de formuleringsfase van het vraagstuk. Daar ben ik bijvoorbeeld op het idee gekomen op de unieke onderzoeksmethode van het interviewen van zowel intern betrokken partijmedewerkers als buitenstaande politicologen. Dit heeft mij geïnspireerd en mijn blik op de praktijk van strategische keuzes inhoudelijk verrijkt.

Ik wil graag mijn dank uitspreken aan mijn scriptiebegeleider, die mij met kritische feedback telkens naar een hoger niveau tilde. Ook ben ik dank verschuldigd aan de respondenten voor hun openheid, en aan mijn stageplek voor het meedenken aan het vraagstuk.

Met trots presenteer ik het eindproduct. Naast dat het een bijzonder moment in mijn academische carrière markeert, heeft de uitdaging mij als persoon doen groeien en mijn basis als bestuurskundige verrijkt.

Veel dank,

Sasha Gontcharova

Samenvatting

Deze scriptie onderzoekt hoe politieke partijen zich herpositioneren ten aanzien van defensie-uitgaven in de context van geopolitieke verandering, met specifieke aandacht voor de toegenomen druk om te voldoen aan de NAVO-norm van twee procent van het bbp. Hiervoor was de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *“Op welke wijze beïnvloedt de ideologische oriëntatie van politieke partijen hun strategische positionering, specifiek binnen de context van de doorwerking van de NAVO twee-procentnorm in de Nederlandse politiek?”*.

Hoewel bestaande literatuur inzicht biedt in strategisch partijgedrag en beleidsaanpassing, blijft onderbelicht hoe partijen binnen hun ideologische kaders ruimte vinden of beperkingen ervaren om zich inhoudelijk te herpositioneren. Aan de hand van een *multiple case study*-analyse van de VVD en de PvdA, twee partijen met sterk contrasterende ideologische posities, wordt onderzocht hoe ideologie doorwerkt in strategische keuzes rondom defensiebeleid. De analyse is gebaseerd op kwalitatieve data uit semigestructureerde interviews met partijinterne actoren en onafhankelijke experts, aangevuld met een documentanalyse van partijprogramma's.

De data is geanalyseerd via een combinatie van gesloten en open codering, waarbij gebruik is gemaakt van een zorgvuldig opgesteld codeboek en een thematische analyse. De bevindingen tonen aan dat partijen hun ideologie niet aanpassen aan externe druk, maar dit strategisch inzetten om hun positie te legitimeren richting de achterban en publieke opinie. Daarmee levert deze studie een bijdrage aan het begrijpen van strategische herpositionering binnen een veranderend politiek krachtenveld.

Voor toekomstig onderzoek wordt aanbevolen om de spanning tussen ideologie en strategie dieper te onderzoeken aan de hand van een *single case*, gericht op één partij. Een enkelvoudige casus zou meer inzicht kunnen geven in interne partijprocessen en afwegingen. Als tweede theoretische aanbeveling kan worden meegegeven dat er meer vanuit de politieke structuur onderzocht moet worden hoe beleidsterreinen, zoals defensie, als gevolg hebben dat ideologie gemarginaliseerd wordt en strategie de overhand neemt. Dit zou de verantwoording van het gedrag van volksvertegenwoordigers tegenover kiezers, helpen te sterken.

Het onderzoek brengt ook praktische aanbevelingen met zich mee. De spanning tussen ideologie en strategie betekent dat kiezers moeilijker kunnen afleiden waar partijen werkelijk voor staan, wat gevolgen heeft voor transparante politieke communicatie. Toekomstige onderzoeken kunnen door middel van de onderzoeksopzet specifieke relaties onderzoeken en hierop doorgaan. De unieke onderzoeksmethode van het bevragen van partijinterne medewerkers en buitenstaande experts, biedt een mooie overbrugging van theorie naar de praktijk, wat een daadwerkelijk praktische uitvoering mogelijk maakt.

Daarbij is het aan te raden dat partijen hun defensiestandpunten explicieter onderbouwen in relatie tot hun ideologie, om kiezers meer helderheid te bieden.

Inhoudsopgave

Titelpagina	2
Voorwoord	3
Samenvatting	4
Inhoudsopgave	5
1. Inleiding	7
1.1 Probleemstelling	7
1.2 Maatschappelijke relevantie	8
1.3 Wetenschappelijke relevantie	9
1.4 Leeswijzer	9
2. Theoretisch Kader	10
2.1 Partijideologie	10
2.1.1 Economische dimensie	10
2.1.2. Sociaal-culturele dimensie	11
2.2 Partijstrategie	12
2.2.1 Driedeling van partijstrategie.	12
2.3 Relatie tussen partijideologie en partijstrategie.	13
2.4 Geformuleerde verwachting	15
2.5 Toelichting conceptueel model	16
3. Methodologie	17
3.1 Onderzoeksstrategie	17
3.2 Methode	18
3.2.1 Semigestructureerde interviews	18
3.2.2 Content analyse	20
3.3 Data-analyse	20
3.4 Operationalisatie	21
3.5 Validiteit en betrouwbaarheid	24
3.6 Ethiek en privacy	24

4. Resultaten	25
4.1 Ideologie	25
4.1.1. Economische dimensie	25
4.1.2. Sociaal-culturele dimensie	27
4.2 Partijstrategie	29
4.2.1. Beleidsvorming	29
4.2.2. Macht	30
4.2.3. Kiezerssteun	32
4.3 Relatie	32
4.3.1 Ideologisch minder frictie met defensiebeleid.	33
4.3.2. Frictie tussen ideologie en defensie.	33
5. Discussie en Conclusie	35
5.1 Beantwoording empirische deelvragen.	35
5.2 Beantwoording hoofdvraag.	38
5.3 Discussie	39
5.4 Theoretische implicaties en aanbevelingen.	40
5.5 Praktische implicaties en aanbevelingen.	40
Bibliografie	41
Appendix	46
Bijlage 1: Codeboek.	46
Bijlage 2: Codeboom.	47
Bijlage 3: Interviewprotocol	49

1. Inleiding

Geopolitieke verhoudingen in Europa zijn ingrijpend aan het veranderen. De grootschalige invasie van Rusland in Oekraïne in 2022 wordt door experts beschreven als een geopolitieke tijdschok (Koenders, 2022). De veranderende veiligheidssituatie en de hernieuwde nadruk op collectieve verdediging binnen de NAVO hebben een doorwerking in de Nederlandse politiek. De defensie-uitgaven van Nederland hebben gedurende 2019 – 2024 grote ontwikkelingen meegemaakt. Waar eerst sprake was van bezuinigingen, is dit gaan verschuiven naar investeringen en speelt de verhoging van NAVO-norm een groeiende rol (Budget Starter, 2024). In december 2024 zette de Tweede Kamer voor het eerst concrete stappen om de NAVO-norm wettelijk vast te leggen (Rijksoverheid, 2024). Het is een nieuwe realiteit die partijen dwingt hun strategie te herzien om zich te kunnen herpositioneren in het Nederlandse politieke landschap. Niet alle partijen namen voor 2024 het defensiethema prominent op in hun verkiezingsprogramma's. Zichtbaar is dat standpunten zijn aangepast ondanks dat deze partijen zich traditioneel antimilitaristisch positioneren (Alonso & van den Dool, 2022).

Dit onderzoek analyseert de wijze waarop Nederlandse politieke partijen hun ideologische uitgangspunten afwegen tegen strategische overwegingen, met specifieke aandacht voor de toegenomen defensie-uitgaven in de periode 2022-2025. Wat hier zichtbaar wordt is dat de strategie van sommige partijen op gespannen voet lijkt te staan met hun ideologie. De partijstrategie, is een vertaling van de reactie van partijen en stelt hen in staat om zich te herpositioneren in het politieke domein (Budge, 1994). Daarbij vormt de partijideologie de basis voor hoe zij gebeurtenissen interpreteert en vervolgens hiermee omgaat (Kriesi et al., 2006). Dit sluit aan op de theorie van Budge (1994), die stelt dat de partijstrategie een vertaling is van de manier waarop partijen reageren en beslissingen nemen in situaties met onzekerheid en onvolledige informatie over kiezersvoorkeuren. Het doel van een partij zou zijn om dicht bij de partijideologie te blijven en dit tegelijkertijd te balanceren met electorale voordelen. De vraag is dan hoe partijen die balans nastreven wanneer ideologische kernwaarden oorspronkelijk niet overheeren komen met het defensiebeleid van 2024.

1.1 Probleemstelling

Bestaande literatuur vertoont onderzoeken naar hoe politieke partijen zich strategisch positioneren ten aanzien van defensie-uitgaven. Vaak is dit in relatie tot electorale overwegingen, coalitiedynamiek of militaire interventies, zoals Wagner et al. (2016). Partijen passen hun standpunten aan op basis van externe druk of veranderende dreigingspercepties. Deze inzichten zijn vooral gebaseerd op kwantitatieve analyses van partijprogramma's of stemgedrag, en bieden beperkt inzicht van de onderliggende ideologische afwegingen die ten grondslag liggen aan herpositionering. Andere voorbeeldonderzoeken die wél al zijn gedaan, richten zich op de aanpassing van standpunten onder invloed van coalitiedwang of de publieke opinie. Zo onderzochten Adams et al. (2004) hoe partijen ideologische posities aanpassen op basis van de publieke opinie, en analyseerden Ecker et al. (2022)

hoe bepaalde beloftes van partijen wel of niet in coalitieakkoorden komen te staan. De onderzoeken verklaren onvoldoende waarom sommige partijen in tijden van veiligheidsontwikkelingen, standpunten innemen die minder eenvoudig terug te voeren zijn naar electorale afwegingen.

Dit onderzoek beoogt inzicht te bieden in de wijze waarop partijen omgaan met ideologische beperkingen of juist ruimte benutten binnen het defensiedomein. Door hier meer inzicht in te krijgen, zal dit onderzoek bijdragen aan een beter begrip van hoe partijen streven hun strategische doelen te behalen en dit afwegen ten opzichte van hun ideologie, als reactie op grote geopolitieke verschijningen. Uit de geformuleerde probleemstelling is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *“Op welke wijze beïnvloedt de ideologische oriëntatie van politieke partijen hun strategische positionering, specifiek binnen de context van de doorwerking van de NAVO twee-procentnorm in de Nederlandse politiek?”*.

Theoretische vragen

- a. *“Wat wordt er verstaan onder partijideologie?”*
- b. *“Wat wordt er verstaan onder de partijstrategie?”*
- c. *“Wat is de relatie tussen partijideologie en partijstrategie?”*

Empirische vragen

- a. *“Hoe ziet de doorwerking van de NAVO twee-procentnorm in de partijideologie van Nederlandse politieke partijen eruit?”*
- b. *“Hoe ziet de doorwerking van de NAVO twee-procentnorm in de partijstrategie van Nederlandse politieke partijen eruit?”*
- c. *“Hoe verhoudt partijideologie zich tot partijstrategie in de context van de doorwerking van de NAVO twee-procentnorm bij Nederlandse politieke partijen?”*

1.2 Maatschappelijke relevantie

De Nederlandse politiek is gekenmerkt door toenemende fragmentatie en electorale onvoorspelbaarheid, wat strategische overwegingen zwaarder doet wegen. Kiezers wisselen sneller van partij, en nieuwe partijen betreden regelmatig het politieke speelveld. In zo'n dynamisch landschap worden ideologische koerswijzigingen door partijen niet alleen strategisch, maar soms noodzakelijk om relevant te blijven (Frissen & Schulz, 2017). De politieke fragmentatie leidt tot een groeiende spanning tussen representatie en legitimiteit. In een tijd van electorale turbulentie moeten partijen zich herpositioneren om relevant te blijven, wat de stabiliteit van coalities onder druk zet en het vertrouwen van kiezers in de politiek aantast.

Het onderzoek biedt inzicht in deze vraagstukken en geeft de lezer en de kiezer, een kijk in hoe partijen die afweging maken. Het draagt bij aan een beter begrip van politieke besluitvormingsprocessen en partij ontwikkelingen, ten tijde van geopolitieke spanningen.

1.3 Wetenschappelijke relevantie

Bestaande onderzoeken belichten onvoldoende op welke manier geopolitieke ontwikkelingen een doorwerking hebben in de strategieën van Nederlandse partijen en mogelijk hun ideologie. Er is al veel onderzoek gedaan naar partijstrategie en partijdoelen in het algemeen, zoals bijvoorbeeld door Otjes en Louwerse (2023). Daarnaast focussen veel studies op binnenlandse invloeden op politiek zoals kiezersvoorkeuren en de invloed van media op de politiek (Vliegenthart & Walgrave, 2010). Er wordt weinig aandacht besteed aan hoe internationale ontwikkelingen, zoals de geopolitieke veranderingen in Europa, een doorwerking hebben op de ideologische aard van individuele politieke partijen en hun strategie.

Dit onderzoek draagt bij aan een dieper begrip van hoe politieke partijen zich herpositioneren en dit balanceren met hun ideologie, als reactie op de geopolitieke veranderingen in Europa.

1.4 Leeswijzer

De introductie wordt vervolgd door een theoretisch kader met daarin een literaire uiteenzetting van de concepten. Het wordt afgesloten met een geformuleerde verwachting van het antwoord op de onderzoeksvraag en een bijbehorend conceptueel model. Het derde hoofdstuk beschrijft de methodologie, waarin onder andere uitgebreid wordt toegelicht wat voor data er is verzameld en op welke manier. Hierna volgt het vierde hoofdstuk, waarin de resultaten worden besproken. Afsluitend bespreekt het vijfde hoofdstuk de discussie en conclusie.

2. Theoretisch Kader

2.1 Partijideologie

Partijideologie omvat het geheel aan overtuigingen en opvattingen van een politieke partij over hoe de samenleving idealiter zou moeten functioneren en welke middelen daarvoor ingezet moeten worden (Corcoran et al., 2019). Deze opvattingen bewegen zich op een spectrum van links naar rechts en zijn verankerd in diepere waarden en meningen (Jost, 2001). De samenhang van deze ideeën vormen een terugkerend patroon, dat richting geeft aan de keuzes die een partij maakt in de publieke besluitvorming.

Hoewel ideologieën verschillende interpretaties van de werkelijkheid bieden, delen zij een onderliggende structuur. Volgens Moazzam (2017) bestaan er gemeenschappelijke elementen binnen ideologieën, terwijl de specifieke invulling ervan kan variëren. Deze flexibiliteit verklaart hoe partijen vanuit een gedeeld ideologisch raamwerk toch tot uiteenlopende posities kunnen komen. Freedman (2003) benadrukt dat ideologieën geen starre systemen zijn, maar juist dynamische samenstellingen van kernconcepten die zich aanpassen aan de politieke context. Hierdoor blijft een ideologie herkenbaar in haar basisstructuur, terwijl ze tegelijk ruimte biedt voor verandering, interpretatie en strategische herpositionering.

Voor dit onderzoek wordt partijideologie onderzocht door naar de onderliggende structuur te kijken zoals gedefinieerd door Dimdins et al. (2023). Deze structuur is gebouwd op twee dimensies: de economische en de sociaal-culturele, met elk sub-dimensies die de bouwstenen van een ideologie vormen. Partijstandpunten vallen te herleiden tot deze dimensies.

2.1.1 Economische dimensie

In politieke termen wordt deze dimensie ook wel ‘economisch links versus rechts’, of ‘economisch liberaal versus conservatief’, genoemd (Dimdins et al. (2023). Hieruit ontstaan opvattingen over de rol van de staat in de economie, en over economische ongelijkheid. De subcategorieën kunnen wezenlijk van elkaar verschillen als dit wordt getrokken naar links/rechtse oriëntaties.

Allereerst kan een partij voorstander zijn van herverdeling van welvaart of juist pleiten voor vrije marktwerking. Eén zijde gaat om het verhogen van economische gelijkheid door de verdeling van middelen, terwijl de andere kant een samenleving voorstelt waarin iedereen verantwoordelijk is voor zijn eigen economische welzijn. Een indicator hiervoor in de praktijk is hoe een partij aankijkt tegen de rol van publieke middelen in nationale veiligheid. Zoals eerder uiteengezet op basis van Dimdins et al. (2023), fungeert ideologie als een kader dat de opvattingen van partijen over de rol van de staat structureert. Daarnaast spelen in de economische dimensie ook opvattingen over economische ongelijkheid een rol. Aan het ene uiteinde wordt nadruk gelegd op herverdeling van middelen, en minder winstgevendheid voor individuen (Petruciani, 2020).

Deze ideologische positionering beïnvloedt in de evaluatie van beleidsdomeinen zoals defensie, met name in de context van de toewijzing van publieke middelen. Bijvoorbeeld vanuit een economisch-linkse oriëntatie wordt militaire besteding als legitiem beschouwd wanneer deze expliciet bijdraagt aan vreedzame samenwerking of humanitaire doelstellingen. De economisch rechtse oriëntatie daarentegen, legitimeert defensie-uitgaven op basis van nationale soevereiniteit (Budge, 2001).

2.1.2. Sociaal-culturele dimensie

Daarnaast is bij iedere ideologie volgens Dimdins et al. (2023) de sociaal-culturele dimensie aanwezig. Allereerst draait dit om het wereldbeeld van het individu. Dit noemen de auteurs ook wel de ‘*polarity theory*’. Het idee hiervan is dat wereldbeelden kunnen variëren tussen het humanisme en normatisme. Dimdins et al. (2023) beschouwen deze wereldbeelden als het startpunt waarop mensen hun waarden baseren en vervolgens de politieke ideologie die zij volgen.

Het humanistische wereldbeeld pleit voor transparante internationale politiek en het versterken van stimulansen om samen te werken (Badie et al., 2011). Actoren vertrouwen op elkaar om ethische en morele standaarden na te volgen (Birkenhead, 1923). Internationale relaties zouden geleid moeten worden door die gezette standaarden wat het risico op conflict moet verlagen. Hoe linkser een partij zich op het politieke spectrum bevindt, des te meer het humanistische wereldbeeld hieraan verbonden is. Dit is onder andere te herkennen aan beleid dat gelijkheid in de samenleving nastreeft en een open houding ten opzichte van verandering (Dimdins et al., 2023). Concreet vertaalt dit zich in verkiezingsprogramma's naar nadruk op samenwerking met internationale organisaties, verdragen voor vreedzame samenwerking, en internationale wetgeving.

Het normatieve wereldbeeld daarentegen, zou het idealistische humanistische beeld bestempelen als een naïeve blik op de wereld, dat ervan uitgaat dat de vrede altijd dichtbij is mits er voldoende principes worden ingesteld die de anarchistische staat van internationale politiek verbeteren (Badie et al., 2011). In plaats daarvan geldt het beeld dat internationale politiek meedogenloos is (Mearsheimer, 2001). Partijen wantrouwen elkaar en streven hun eigen machtsvergroting na. In de praktijk is dit te herkennen in beleidskeuzes van partijen die gericht zijn op regels en normen die als maatregel moeten dienen om schadelijk menselijk gedrag te voorkomen (Dimdins et al., 2023). Hoe verder aan de rechter kant van het politieke spectrum een partij zich bevindt, des te meer Dimdins et al. (2023) dit verbindt aan het normatieve wereldbeeld.

Het individu in de samenleving speelt bij de sociaal-culturele dimensie ook een rol, en vormt daarmee een tweede sub-dimensie. Eén ideologisch uiteinde is dat vrijheden van het individu als waardevol worden gezien (Fields, 2021). Met betrekking tot defensiebeleid zou meer individualisme leiden tot minder snelle overgave aan militaire conflicten voor het nationale belang (Da Silva, 2022). Ook argumenteert Da Silva (2022) dat door dit individualisme, burgers terughoudend zijn naar defensie-uitgaven wanneer dit in hun ogen ten koste zal gaan van hun eigen belangen.

Het andere uiteinde binnen deze sub-dimensie zou zijn dat het collectief belang boven het individuele staat. Zo argumenteren Bellah et al. (1985) dat individualisme juist een dreiging op zichzelf kan vormen voor de vrijheid van het individu. Zij suggereren dat er sprake moet zijn van de juiste balans tussen individuele verantwoordelijkheid en rechten, en een diepe betrokkenheid bij collectieve morele kaders. Hiermee bedoelen Bellah et al. (1985) dat er overeenstemming moet zijn over referentiekaders die burgers gebruiken om te oordelen wat goed of rechtvaardig is.

2.2 Partijstrategie

Eerder werd de definitie van Yükselen (2020) gebruikt om partijstrategie toe te lichten als een activiteit dat toegewijd is aan het behalen van doelen met de beschikbare middelen. Partijen hebben te maken met beperkte middelen doordat zij handelen in een onzekere context waarin kennis onvolledig is (Budge, 1994).

Leeper en Slothuis (2014) lichten toe waarom strategie nodig is. Zij baseren dit op het feit dat in een democratie macht en invloed niet een gegeven zijn. Deze bestuursvorm is een systeem waarin partijen macht en invloed verkrijgen door competitie met elkaar aan te gaan, waarvoor strategie nodig is. Müller en Strøm (1999) stellen dat macht en invloed niet het enige doel is van politieke partijen en verdelen dit daarom in drie delen. De strategieën om die doelen te bereiken, verschillen per partij afhankelijk van de beschikbare middelen in de betreffende context. De prioriteiten bepalen welke balans tussen de drie doelen wordt nagestreefd. Die balans is de uitkomst van strategische keuzes.

2.2.1 Driedeling van partijstrategie.

Allereerst kan een partij de strategische keuze maken om zich meer op het doel ‘‘beleidsvorming’’ te richten. Partijen willen een bepaalde beleidsagenda realiseren die aansluit op hun ideologie. Als tweede doel wil een partij politieke macht verkrijgen en gaat zij haar strategie hiernaar aanpassen. De derde strategische keuze heeft als doel om kiezerssteun te winnen, wat volgens Müller en Strøm (1999) ook als basis dient voor de andere twee doelen. De drie delen zijn aan elkaar verbonden, en het ene opofferen biedt bij een ander doel meer winst. Een voorbeeld is dat het voor een partij soms voordelig kan zijn om compromissen te sluiten met andere partijen ondanks dat dit ten koste gaat van hun eigen idealen, maar dit hen wel dichterbij het ‘‘macht’’ doel kan brengen.

Een aanvulling op het hoofddoel ‘‘winnen van kiezerssteun’’, is de verklaring van Budge (1994) over de ‘‘*spatial theory*’’, wat erop duidt dat er een ruimte bestaat tussen een partij en kiezers. Partijen passen hun standpunten aan met het doel om die ruimte kleiner te maken. Andersom geldt hoe verder weg de partij van de kiezer af staat, des te kleiner de kans dat er op de partij gestemd zal worden. Insipelen op deze ruimte, is een vorm van partijstrategie.

Daarnaast sluit de theorie over *issue ownership* goed aan op het strategische ‘‘beleidsvorming’’ doel van Müller en Strøm (1999). Wanneer partijen *issue ownership* hanteren gaan zij ervan uit dat kiezers de voorkeur hebben voor partijen waarvan zij geloven dat ze geschikt zijn voor

het oplossen van bepaalde problemen (Petrocik, 1996). Hierdoor gaan partijen zich richten op de kwesties waarvan zij denken dat men hen hiermee associeert, en streven zij een bepaalde beleidsagenda na die daarop aansluit.

Harmel en Janda (1994) refereren in hun onderzoek naar de studie van Müller en Strøm (1999). Zij voegen hieraan toe hoe veranderingen in de omgeving, oftewel de context, kunnen leiden tot veranderingen in de partij. Omgeving verandering is een brede term, daarom wordt het gekoppeld aan een specifieke gebeurtenis dat plaats moet hebben gevonden met voldoende gevolgen voor een partij dat zij haar strategie moet gaan aanpassen. Externe schokken, zoals Harmel en Janda (1994) dit ook wel noemen, hebben de grootste invloed op de partijen waarvan dit hun primaire doelen het meest verstoord. Wanneer er een externe schok plaatsvindt, zoals een oorlog waar de landelijke regering in betrokken raakt, wordt de partij genoodzaakt zich aan te passen om relevant te blijven. Op deze manier laat de theorie van Harmel en Janda (1994) zien hoe veranderingen in de omgeving een deel uitmaken van de strategie van politieke partijen.

Samengevat is de partijstrategie gebouwd om de drie hoofddoelen na te streven zoals beschreven door Müller en Strøm (1999), en is dit een vertaling van de reactie van partijen op gebeurtenissen in hun omgeving (Budge, 1994). Wanneer die gebeurtenissen haaks staan op primaire doelen van een partij, wordt zij gedwongen zich strategisch aan te gaan passen (Harmel & Janda, 1994).

2.3 Relatie tussen partijideologie en partijstrategie.

Door de mogelijke variatie binnen de dimensies zijn de partijideologie en partijstrategie op verschillende manieren aan elkaar verbonden. De drie doelen van partijstrategie worden beïnvloed door de ideologische oriëntatie van een partij. Daarbij bieden ideologische overtuigingen een houvast om met onzekerheid en angst voor de buitenwereld om te gaan (Jost et al, 2003). De interpretatie van gebeurtenissen en daaropvolgend de beslissingen van partijen, vertoont een relatie tussen partijideologie en partijstrategie (Kriesi et al., 2006).

De eerste relatie tussen de hoofdconcepten is dat het ideologische vertrekpunt sturend is voor de beleidsagenda, aangezien het een strategisch doel is om een beleidsagenda te realiseren die aansluit op de partijideologie. In het conceptueel model, weergegeven onder de geformuleerde verwachting, is deze relatie vertoont met een pijl van “A.1) wereldbeeld” naar “C.1) beleidsvorming”. Een humanistisch of normatief wereldbeeld bepaalt de aanpak van veiligheidsvraagstukken. Vanuit een humanistisch wereldbeeld, dat uitgaat van vertrouwen in gedeelde normen en internationale rechtsorde, benaderen partijen internationale vraagstukken via samenwerking en juridische kaders. Met dit perspectief veronderstellen partijen dat staten zich houden aan morele standaarden en afspraken, waardoor er minder noodzaak wordt ervaren tot verhoogde defensie-uitgaven. In de Nederlandse context uit zich dit in terughoudendheid ten opzichte van structurele investeringen in defensie. De relatie geldt ook voor partijen met een normatief wereldbeeld, waarin wantrouwen ten opzichte van andere staten overheerst. Internationale politiek wordt gezien als meedogenloos, en vrede iets wat moet

worden afgedwongen of beschermd. Hieruit volgt dat politieke partijen met een normatief wereldbeeld eerder zullen eerder voor verhoging van defensie-uitgaven.

Onder deze relatie wordt in het conceptueel model een relatie weergegeven tussen ‘‘A.1) wereldbeeld’’ en het strategische doel ‘‘C.2) macht’’. Het wereldbeeld bepaalt in hoge mate hoe een partij macht doelt te verwerven. Het strategische streven naar macht zoals beschreven door Müller en Strøm (1999), vereist politieke aanpassingsbereidheid. Partijen doen dit bijvoorbeeld door ideologische standpunten te verscherpen of tijdelijk ondergeschikt te maken ten behoeve van coalitievorming. Macht wordt dan een middel om beleid te realiseren dat aansluit op gedeelde waarden.

Ten derde bestaat er een relatie tussen de sub-dimensie ‘‘A.2) rol van het individu’’ en de strategische dimensie ‘‘C.3) kiezerssteun’’. Fields (2021) benadrukt dat politieke visies op het individu schommelen tussen individuele vrijheid en het collectieve belang. Bellah et al. (1985) nuanceren dit door te stellen dat excessief individualisme de vrijheid juist kan ondermijnen, en pleiten daarom voor een balans tussen persoonlijke autonomie en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Dit ideologisch perspectief beïnvloedt hoe partijen strategisch omgaan met kiezerssteun. Partijen die individuele belangen centraal stellen, zullen sneller inspelen op electorale gevoeligheden, bijvoorbeeld bij weerstand tegen defensie-uitgaven (Da Silva, 2022).

Een andere relatie tussen de hoofdconcepten is te zien een de manier waarop de beleidsagenda van partijen vertoont hoe er wordt gekeken naar de rol van de staat in de economie (B.1), en opvattingen over economische ongelijkheid (B.2). Zo zullen linkse partijen defensie-uitgaven eerder legitimeren als middel tot internationale samenwerking of humanitaire doeleinden, terwijl rechtse partijen dergelijke uitgaven benaderen vanuit nationale soevereiniteit en veiligheid (Dimdins et al., 2023; Budge, 2001; Petrucciani, 2020).

Daarnaast heeft Jost et al. (2006) beschreven hoe er frictie kan ontstaan wanneer een partij ongemak ervaart bij haar gedragingen of keuzes die niet overeenkomen met hun overtuigingen. In de psychologische wetenschap wordt dit ook wel ‘‘cognitieve dissonantie’’ genoemd, wat ook op politieke partijen toegepast kan worden. De theorie van Jost et al. (2006) kan een verklaring bieden voor hoe partijen die traditioneel pacifistischer zijn ingesteld ten opzichte van defensie, hun ideologische identiteit behouden ondanks de medewerking aan verhoogde defensie-uitgaven. Cognitief dissonant gedrag wordt gecompenseerd door overtuigingen aan te passen, gedrag op een manier proberen te rechtvaardigen, of informatie te vergaren wat ideologische overtuigingen bevestigt (Jost et al., 2006).

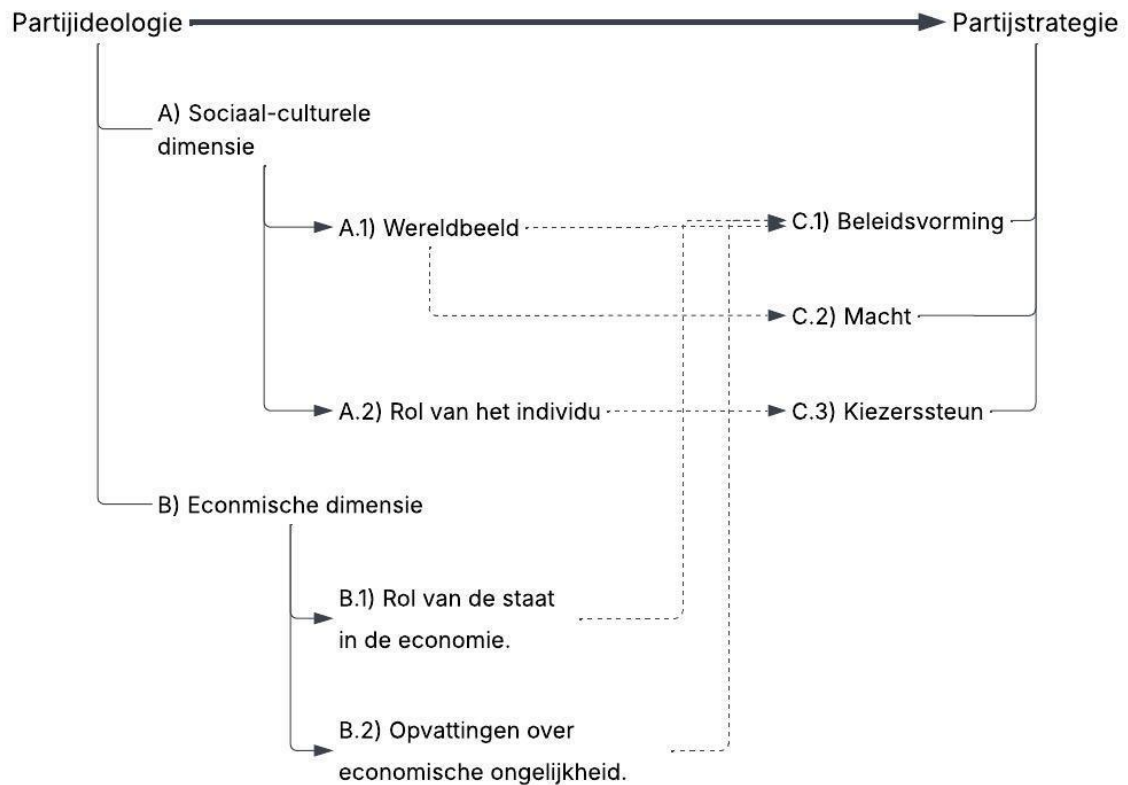
2.4 Geformuleerde verwachting

Vanuit de relatie kan een verwachting worden geformuleerd van een antwoord op de onderzoeksvraag: *“ Op welke wijze beïnvloedt de ideologische oriëntatie van politieke partijen hun strategische positionering, specifiek binnen de context van de doorwerking van de NAVO twee-procentnorm in de Nederlandse politiek? ”*. Het streven naar deze norm zal een significante impact hebben op het nationale politieke speelveld, waardoor partijen zich moeten herpositioneren om adequaat te reageren op de geopolitieke realiteit. De manier waarop partijen zich herpositioneren, staat in verband met hun ideologische grondslag, aangezien dit hun interpretatie van de wereld stuurt. De manier van omgaan met nieuwe ontwikkelingen wordt kenbaar in de strategie dat een partij zal hanteren.

Daarmee ontstaat de verwachting dat partijen met een humanistisch wereldbeeld en een economisch-linkse oriëntatie, de structurele verhoging van defensie-uitgaven kritischer zullen benaderen, vooral als dit ten koste gaat van economisch sociale voorzieningen. De doorwerking van verhoogde uitgaven zal leiden tot cognitieve dissonantie bij deze partijen, wat ze zullen compenseren door naar manieren te zoeken om hun standpunten te rechtvaardigen. De verwachting is dat de impact van een doorwerking van de NAVO-norm op deze partijen, ertoe leidt dat het humanistische wereldbeeld plaats maakt voor standpunten die men eerder associeert met het normatieve perspectief op veiligheidsvraagstukken.

Daartegenover staat de verwachting dat partijen met een normatiever wereldbeeld en economisch-rechtse oriëntatie, internationale veiligheidsvraagstukken benaderen vanuit het perspectief dat haar relaties met andere landen onbetrouwbaar en competitief is. Daarmee is de verwachting dat zij defensie-uitgaven makkelijker legitimeren en de NAVO-norm eerder accepteren.

2.5 Toelichting conceptueel model

De relatie tussen de twee hoofdconcepten, dus de invloed van partijideologie op partijstrategie, is weergegeven met een (dikkere) pijl van het eerste naar het tweede concept. De hoofdletters A en B geven de dimensies van het hoofdconcept partijideologie aan, met daaronder pijlen die lopen naar de bijbehorende sub-dimensies aangegeven als A.1, A.2, B.1, en B.2. Andersom geldt voor het hoofdconcept partijstrategie dat haar dimensies worden aangegeven met C.1, C.2, en C.3. De dunner gestippelde lijnen geven de relaties weer tussen de sub-dimensies van partijideologie met de dimensies van partijstrategie, zoals beschreven in de alinea "Relatie tussen partijideologie en partijstrategie".

3. Methodologie

3.1 Onderzoeksstrategie

De gekozen strategie voor het onderzoek is de *multiple case study*. Hier is voor gekozen omdat een *multiple case study* wordt gebruikt om een vraagstuk te onderzoeken door middel van meerdere casussen, met als doel om een breder inzicht te krijgen in het vraagstuk (Creswell & Creswell, 2022). Het is geschikt voor het verkennen van complexe fenomenen waarvan de grens tussen het fenomeen en de context niet helder gedefinieerd zijn. Bij een *multiple case study* worden er vergelijkingen gemaakt tussen meerdere casussen in hun verschillen en overeenkomsten, en hoe dit uitkomsten beïnvloed (Hunziker & Blankenagel, 2021). Door de verschillende mechanismen hiervan te bevinden, draagt het onderzoek bij aan nieuwe theoretische conclusies. Op deze wijze wordt de totstandkoming van een (verfijnde) theorie hiermee versterkt, door het classificeren en typeren van casussen en hun relevante elementen en onderlinge relaties (Hunziker & Blankenagel, 2021).

De context van de *case study* speelt een belangrijke rol. De contextuele condities zijn onderdeel van het onderzoeksproces (Hunziker & Blankenagel, 2021). Het onderzoek is gebaseerd op een specifieke contextuele ontwikkeling, namelijk de toegenomen defensie-uitgaven in Nederland. De meest ingrijpende ontwikkeling is het wetsvoorstel dat in oktober 2024 werd ingediend om defensie-uitgaven wettelijk vast te leggen op minimaal twee procent van het bbp (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2024). Later, in december 2024, werd de behandeling van het initiatiefwetsvoorstel afgerond waarbij een ruime meerderheid voor heeft gestemd. Daarmee werd de volgende stap behandeling door de Eerste Kamer. De ontwikkeling vormt een nieuwe context waarbinnen partijen zich strategisch moeten herpositioneren wat mogelijk botst met hun ideologische kernwaarden.

Van Thiel (2014) stelt dat de strategie geschikt is voor beschrijvende onderzoeksvragen die als doel hebben om een proces in kaart te brengen. Er is gekozen voor een kleinschalige, vergelijkende *casestudy*-opzet met een beperkt aantal onderzoekseenheden, waarbij de nadruk ligt op het analyseren van onderlinge contrasten. Deze aanpak maakt het mogelijk om betekenisvolle verschillen en patronen bloot te leggen (Gerring, 2007). De twee partijen die als startpunt zijn genomen zijn de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (hierna VVD) en de Partij van de Arbeid (hierna PvdA), omdat deze op zowel de economische als sociaal-culturele dimensies ver uit elkaar staan. Het contrast biedt verschillende perspectieven waarmee het vraagstuk kan worden bekeken (van Thiel, 2014).

3.2 Methode

Er is gebruik gemaakt van twee methoden: semigestructureerd interviewen en *content* analyse.

3.2.1 Semigestructureerde interviews

De interviews vormden het primaire analysemateriaal in het onderzoek. De *content* analyse fungeerde als aanvullende bron. De interviewtranscripten zijn geanalyseerd via open codering, waarbij categorieën inductief zijn gevormd tijdens het coderingsproces (Creswell & Creswell, 2022). In de volgende stap zijn met behulp van axiale codering de onderlinge relaties tussen de categorieën expliciet gemaakt, en vervolgens gevisualiseerd in een codeboom (zie Bijlage 2).

Semigestructureerd interviewen is een techniek dat de onderzoeker de kans biedt om dieper in te gaan op de gegeven antwoorden (van Thiel, 2014). De interviewvragen zijn gebaseerd op de operationalisatie van de variabelen die voortkomen uit het theoretisch kader. De interviewvragen zijn opgesteld in een interviewprotocol (zie Bijlage 3), wat als richtlijn diende tijdens de gesprekken. Afhankelijk van hoe het gesprek verliep kon de volgorde van de vragen variëren (van Thiel, 2014).

De eerste groep respondenten waren personen die direct bij de casus betrokken zijn, zoals een kamerlid, beleidsmedewerker, of campagne teamlid van een politieke partij. De groep bestond uit een zestal respondenten die gedeeltelijk zijn bereikt via de stageplek van de onderzoeker, namelijk het VVD partijbureau. Op deze manier zijn een kamerlid en een campagne teamlid bereikt. Respondenten die intern voor andere politieke partijen werken zijn benaderd via een zelfstandig onderzoek. Dit waren voornamelijk leden van de Vaste Commissie voor Defensie van de Tweede Kamer en hun beleidsmedewerkers.

De tweede groep respondenten waren onafhankelijke experts die zich buiten de casus bevonden. Dit waren historici die gespecialiseerd zijn in ideologische ontwikkeling, en defensiebeleid experts. Het doel van deze gesprekken was om een beeld te krijgen van de doorwerking van geopolitieke ontwikkelingen in de Nederlandse politiek over een lange periode heen. Deze experts zijn gedeeltelijk via de stageplek benaderd. Zo zijn er twee gesprekken gevoerd met politicologen die gespecialiseerd zijn in de liberale ideologie en werkzaam zijn voor het wetenschappelijke bureau van de VVD. De andere experts zijn via tips en zelfstandig onderzoek benaderd voor een gesprek.

De interviews duurden gemiddeld 40 minuten en werden opgenomen voor coderingsdoeleinden. De twee hoofdconcepten en hun relatie, waren leidend voor de gespreksstructuur. Een voorbeeld van hoe partijstrategie werd bevraagd is: “In literatuur wordt verwezen naar beleidsvorming, kiezerssteun en machtsverwerving als strategische doelen van partijen, herkent u de partij daarin?”, met als vervolgvraag “Zijn die doelen, of de prioritering ervan, naar uw idee veranderd sinds de toegenomen focus op internationale veiligheid en defensie?”. Een uitgebreide toelichting van de vragen staat onder bijlage 3. De beschrijving van de respondenten is ondergebracht in een pseudonimiserings tabel, te vinden onderaan deze alinea onder “Tabel 1) Pseudonimiserings tabel”.

Tabel 1) Pseudonimiseringstabel

Pseudoniem	Werkveld	Plaats	Organisatieniveau	Ideologische focus
1) Willem	Historicus	Wetenschappelijk bureau	Publicist en directeur	Liberalisme
2) Piet	Campagneteam medewerker	Politieke partij	Campagne	Liberalisme
3) Jaap	Politicoloog/ Historicus	Universiteit	Hoogleraar	Liberalisme en Socialisme
4) Kees	Oud-TK lid	Universiteit	Hoogleraar	Socialisme
5) Adam	Politicoloog	Universiteit	Hoogleraar	Liberalisme en Socialisme
6) Justine	Historicus	Universiteit	Hoogleraar	n.v.t.
7) Tibbe	TK-lid	Tweede Kamer	Kamerlid	Liberalisme
8) Moos	Fractiemedewerker	Tweede Kamer	Beleidsadviseur	Socialisme
9) Sarah	Politicoloog	Universiteit	Hoogleraar	n.v.t.
10) Tim	Politicoloog	Universiteit	Hoogleraar	n.v.t.
11) Arjen	Oud-defensie woordvoerder	Tweede Kamer	Lid van de Vaste Kamercommissie voor Defensie	Socialisme
12) Niek	Historicus	Universiteit	Hoogleraar	n.v.t.
13) Julius	Fractiemedewerker	Tweede Kamer	Beleidsadviseur	Progressief, sociaal-liberaal

3.2.2 Content analyse

De tweede onderzoeksmethode was een *content* analyse van verkiezingsprogramma's van de partijen die het meest zijn voorgekomen in de interviews. De partijen waar geen *content* analyse van is gedaan maar wel in interviews zijn genoemd, zoals de Partij voor de Dieren en Volt, werden genoemd als voorbeeld om een breder argument te onderbouwen.

Verkiezingsprogramma's zijn volgens Budge et al. (2001) sterk ideologisch gekleurd en ook Mair (2013) stelt dat ideologie de basis vormt van partijstandpunten. Door verkiezingsprogramma's uit 2021 te vergelijken met 2023, kan herleid worden hoe het toewerken naar de NAVO twee-procentnorm mogelijk invloed heeft gehad op de ideologieën van Nederlandse politieke partijen. De keuze voor de jaartallen is gebaseerd op de grootschalige invasie van Rusland in Oekraïne in 2022, dus na de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 toen het defensie thema minder prominent een rol speelde in de Nederlandse politiek. Het tweede jaartal, 2023, is gekozen vanwege de Tweede Kamerverkiezingen dat jaar. Voor deze methode werden documenten geïnterpreteerd, en tekstueel geanalyseerd door middel van de software Atlas.ti.

In totaal zijn er vier verkiezingsprogramma's geanalyseerd, waarvan twee van de VVD getiteld: "Samen aan de slag. Nieuwe keuzes voor een nieuwe tijd." (2021) en "Ruimte geven. Grenzen stellen. Keuzes voor een optimistische toekomst." (2023). Ook zijn er twee van de PvdA geanalyseerd: "Ons plan voor een eerlijker en fatsoenlijker Nederland." (2021) en "Samen voor een hoopvolle toekomst" (2023), waarvan de tweede samen met de partij GroenLinks was opgesteld.

3.3 Data-analyse

Voor de *content* analyse is gebruik gemaakt van gesloten coderen. Dit houdt in dat de data is geanalyseerd aan de hand van opgestelde codes die van tevoren zijn opgesteld (Creswell & Creswell, 2022). Hiervoor is een codeboek geschreven met een lijst van de codes, een bijbehorende definitie, insluitingscriteria en illustrerende uitspraken. Dit zorgt voor duidelijkheid en consistentie bij het coderen voor zowel de onderzoeker als andere onderzoekers, zodat de analyse herhaald kan worden. De codes zijn opgesteld op twee manieren. Ten eerste zijn er op basis van een verkennende lezing van Nederlandse verkiezingsprogramma's en het defensie thema in het algemeen, context specifieke codes opgesteld. Een voorbeeldcode hiervan is "Russische dreiging", waarmee teksten zijn gecodeerd die refereren naar Rusland als politieke en/of militaire dreiging. Daarnaast bevat het codeboek ook codes die zijn geïnspireerd op bestaande studies, o.a. het codeboek gebruikt door Wagner et al. (2016) voor hun onderzoek naar hoe partijen zich positioneren tegenover defensiebeleid afhankelijk van ideologie en partijstrategie. Een voorbeeld daarvan is "defensie positief", oftewel het positief refereren naar defensie-uitgaven. Daar tegenover was ook de code "defensie negatief" gebruikt, om tekst te coderen

dat defensie-uitgaven minder noodzakelijk presenteert. De volledige versie van het codeboek staat in de appendix onder ‘‘Bijlage 1’’.

Een voorbeelduitspraak uit een verkiezingsprogramma waarvoor de code ‘‘defensie positief’’ is gebruikt, is: ‘‘Daarom voldoen we vanaf 2024 structureel aan de afspraak binnen de NAVO om minstens 2% van het bruto nationaal inkomen te besteden aan defensie’’ (GrL & PvdA, 2023).

Dit is een voorbeeld voor hoe de code ‘‘defensie negatief’’ is gebruikt: ‘‘Daarbij houdt de PvdA vast aan de 3D-aanpak (‘Development, Defence, Diplomacy’), waarbij de politieke en ontwikkelingsdimensie leidend zijn en niet louter de militaire.’’ (PvdA, 2020).

‘‘Defensie negatief’’ is gebruikt voor deze uitspraak vanwege de nadruk op aanvullende strategieën voor veiligheid. De NAVO-norm van twee procent was al sinds 2010 een eis, maar wordt pas in 2023 nadrukkelijk benoemd in het verkiezingsprogramma. Om deze reden valt die uitspraak onder de code ‘‘defensie positief’’, gezien de nadruk aan het voldoen aan de procentuele norm.

De interviews zijn leidend in het onderzoek en de verkiezingsprogramma’s ondersteunen uitspraken uit de gesprekken. Voor de data-analyse van de interviewtranscripten is gebruik gemaakt van open coderen. Gaandeweg de analyse werden nieuwe codes gecreëerd (Creswell & Creswell, 2022). Bij open coderen wordt de tekst opgebroken in categorieën. Vervolgens zijn erdoor axiaal te coderen relaties tussen de categorieën in kaart gebracht. Het overzicht hiervan is gepresenteerd in codeboom (zie Bijlage 2).

De laatste fase is de thematische analyse. Hierbij werden de categorieën die voort zijn gekomen uit het axiaal coderen, omgezet tot een verklarende theorie. Een voorbeeld is de quote:

Die conservatieven hebben een wat somberder mensbeeld om het zo te zeggen, die gaan toch meer ervanuit dat de wereld niet zal veranderen. [...] Dat is echt een waarde op zich. Uiteindelijk heb je bij de socialistische gedachte dat dit ook geldt, maar meer uit noodzaak. Het is een verschil tussen defensie als noodzakelijk kwaad, of toch een waarde op zichzelf.

Bij de uitspraak hoort de code ‘‘onderscheid defensie als waarde/noodzaak’’, wat onder het thema ‘‘ideologische positionering en morele opvattingen over defensie’’, viel. Hier werden uitspraken onder gezet die verklaren waarom partijen met een bepaalde ideologie kritischer staan tegenover hogere defensie-uitgaven.

3.4 Operationalisatie

De operationalisatie van de concepten is gebaseerd op literatuur. De daaruit afgeleide indicatoren zijn deels context specifiek en daarom aangepast aan de onderzoekssituatie. Onder de economische dimensie valt bijvoorbeeld de sub-dimensie ‘‘rol van de staat in de economie’’, waarvoor een indicator is ‘‘rol van publieke middelen in nationale veiligheid’’. Daaronder vielen uitspraken waaruit blijkt hoe uitgaven aan defensie worden gelegitimeerd door een bepaalde partij. Wanneer die indicator op is

gekomen tijdens interviews, duidt dit dus op de economische dimensie van ideologie. Vervolgens is het interviewprotocol op basis van de indicatoren opgesteld (zie Bijlage 1). Ter bevordering van transparantie en reproduceerbaarheid, is onder deze paragraaf de volledige operationalisatietabel opgenomen (zie Tabel 2).

Tabel 2) Operationalisatie tabel

Concepten	Dimensies	Sub dimensies	Indicatoren
Partij ideologie	1) Economische dimensie	1.1) Rol van de staat in de economie	- Rol van publieke middelen in nationale veiligheid.
		1.2) Opvattingen over economische ongelijkheid	- Herverdeling van welvaart versus pleiten voor vrije marktwerking.
	2) Sociaal-culturele dimensie	2.1) Wereldbeeld	- Visie op multilateralisme, NAVO, & EU-defensiesamenwerking. - Uitspraken over internationale solidariteit of nationale soevereiniteit.
		2.2) Rol van het individu	- Perspectief op individuele vrijheid ten opzichte van collectieve veiligheid. - Uitspraken over persoonlijke autonomie versus plicht tot nationale dienst/solidariteit.
Partijstrategie	1) Beleidsvorming	1.1) Beleidsagenda afgestemd op ideologie.	- Overeenstemming tussen ideologie en beleidsstandpunt.
		1.2) <i>Issue ownership</i>	- Framing van defensie als kernpunt van partijidentiteit. - Terugkerende aandacht in meerdere verkiezingsprogramma's.
	2) Macht	2.1) Samenwerking/Coalitievorming	- Aanpassing van standpunt t.b.v. onderhandelingen. - Strategisch herpositioneren t.b.v. coalitievorming.
	3) Kiezerssteun	3.1) Kiezersgerichtheid	- Verschuiving standpunt op basis van peilingen. - Aansluiting bij publieke opinie over defensie-uitgaven.

3.5 Validiteit en betrouwbaarheid

De semi-gestructureerde interviews met zowel partijinterne medewerkers, als buitenstaande experts, maakt de interne validiteit van het onderzoek hoog. Door deze verschillende perspectieven op het vraagstuk te combineren, wordt de kans op interpretatiebias verkleind.

Echter zorgt de kleine hoeveelheid eenheden dat specifiek wordt bestudeerd, namelijk de VVD en de PvdA, dat er een mogelijk risico bestaat voor de externe validiteit. De expliciete diepgang is niet evenredig verdeeld over allen bevraagde partijen, waardoor de casussen waar wél dieper op in is gegaan minder te generaliseren zijn.

De belangrijkste oplossing hiervoor is triangulatie, wat inhoudt dat er meerdere databronnen en onderzoeksmethoden worden gebruikt (van Thiel, 2014). De onderzoeker verzamelt meer informatie om ervoor te zorgen dat de verzamelde data valide is ongeacht het lagere aantal onderzochte eenheden. De interviews met de verschillende soorten experts zorgt voor een breder perspectief van het vraagstuk wat helpt de subjectieve invloeden van de onderzoeker bij het analyseren van de data, te verkleinen.

De kracht van *multiple case studies* ligt in de systematische vergelijking van de casussen, waarbij zowel overeenkomsten als verschillen worden geanalyseerd om tot conclusies te komen (Hunziker & Blankenagel, 2021). Het onderzoek is diepgaand en context gebonden. Het vergelijken van partijen met verschillende ideologieën maakt het mogelijk om een bredere conclusie te trekken van strategische keuzes in een context van geopolitieke verandering.

De reproduceerbaarheid van het onderzoek wordt gewaarborgd door het aanleveren van het codeboek en de codeboom (Bijlage 2). Deze standaardisering sluit aan bij aanbevelingen van Hunziker & Blankenagel (2021), die stellen dat een duidelijke documentatie van het analyseproces cruciaal is voor de betrouwbaarheid en herhaalbaarheid van *multiple case* onderzoek.

3.6 Ethiek en privacy

De respondenten zijn gevraagd vooraf het interview een *informed consent* formulier in te vullen. Hierin staat het volgende vermeld: er wordt een audio opname gemaakt tijdens het gesprek; de gegevens worden 10 jaar bewaard op een beveiligde locatie; de respondent wordt gepseudonimiseerd in de resultaten; en dat er vertrouwelijk zal worden omgegaan met de persoonlijke informatie van de respondent en zijn/haar audio opname.

4. Resultaten

Dit onderzoek bevindt zich op het snijvlak van ideologie en politieke strategie binnen het defensiebeleid in de periode 2021 tot 2025. De grootschalige invasie van Rusland in Oekraïne in 2022 heeft geleid tot een toegenomen geopolitieke instabiliteit, met gevolgen voor de standpuntvorming van Nederlandse politieke partijen ten aanzien van defensie-uitgaven. Eén van de geïnterviewde schetst de politieke context waarin ideologische uitgangspunten van partijen, zoals pacifisme of internationale samenwerking, regelmatig onder druk komen te staan door financiële beperking en grondwettelijke verantwoordelijkheden. De afstand tussen burgers en defensie, vermoeilijkt het creëren van politiek draagvlak voor het defensiebeleid. De vraag wordt daarmee hoe partijen omgaan met het spanningsveld tussen de publieke ervaring en de politieke noodzaak.

De rest van de interviews onderzoekt deze spanning door de relatie tussen ideologie en strategie in de praktijk te bevragen. Hiervoor is het hoofdstuk verdeeld aan de hand van de hoofdconcepten en hun dimensies. Voor partij ideologie zijn dat de economische, en de sociaal-culturele dimensie. De dimensies van het concept partijstrategie zijn beleidsvorming, macht en kiezerssteun. Afsluitend wordt er ingegaan op de relatie tussen de hoofdconcepten. Waar in het theoretisch kader hoofdstuk is ingegaan op de definiëring van de concepten, wordt er in de resultaten expliciet ingegaan op de rol van die concepten in de context van het onderzoek.

4.1 Ideologie

4.1.1. Economische dimensie

De gecodeerde uitspraken die onder de economische dimensie vallen zijn onderverdeeld in drie thema's. Deze zijn gedeeltelijk geïnspireerd door de sub-dimensies die eerder zijn opgesteld in de operationalisatie. Uitspraken over het economische aspect van hogere defensie-uitgaven vielen te categoriseren onder bijvoorbeeld het thema 'staatsrol en economische ordening', waarmee verschillende ideologische visies op de verhoogde defensie-uitgaven kunnen worden aangetoond.

Eén van de gesprekken waaruit blijkt hoe ideologie bepalend is voor het economische aspect van defensie-uitgaven, is het gesprek met Moos die werkzaam is als defensiebeleidsmedewerker. Om zijn anonimiteitswens na te komen, wordt zijn partij niet specifiek benoemd. Wel kan er ter ondersteuning van het argument vermeld worden dat Moos werkt voor een sociaaldemocratische partij. Zijn uitspraak illustreert de economische sub-dimensie 'opvattingen over economische ongelijkheid', en daarbij behorende de indicator 'herverdeling van welvaart'.

Iedereen moet bereid zijn tot bepaalde mate van ongemak, omdat er een existentiële dreiging is. Je kan kijken op de plekken waar je de minste mensen raakt. De mensen die we dan raken gaan we proberen te compenseren. Groei van defensie moet op een sociale manier gebeuren om

draagvlak te behouden, maar ook omdat de sociale welvaartsstaat ons dierbaar is en als we dat afbreken hebben we geen draagvlak meer. Je moet het oog voor individuen samenbrengen met het belang van de collectiviteit.

In het gesprek met Adam, legde hij uit hoe de ‘sociale welvaartsstaat’ waar Moos over spreekt, een rol speelt in het defensie-uitgaven debat. Als buitenstaande politicoloog zei Adam hier het volgende over:

De ver linkse partijen kennen een lange traditie van een zero-sum game tussen defensie-uitgaven en uitgaven voor de welvaartsstaat. [...] Een manier van redeneren is om te zeggen dat partijen zich bezighouden met binnenlandsbeleid en defensie wordt beschouwd vanuit dit perspectief. Als het helpt om binnenlandsbeleid door te voeren, wordt het ondersteund. Als dit binnenlandse prioriteiten bedreigt, dan juist niet.

In de politiek is een *zero-sum game*, zoals Adam de term gebruikt, een scenario waarin de winst van de ene partij ten koste gaat van het verlies van de andere (Washburn, 2014). Het gesprek is een voorbeeld van hoe de economische dimensie een rol kan spelen voor het perspectief van een partij op verhoogde defensie-uitgaven. Een wrijving tussen ideologische basis en defensie-uitgaven, komt volgens Adam voornamelijk tot uiting bij socialistische partijen met nationalistische waarden die kenbaar worden op economische uitgangspunten.

Bij partijen met een andere ideologische koers is ook te zien hoe de economische dimensie een rol speelt in de standpuntenbepaling. Zo vertelt Piet als campagne teamlid van de VVD, hoe voor deze partij de economische kernwaarden die gebaseerd zijn op de liberale ideologie, passen bij economische opvattingen over het defensiebeleid.

De wereld heeft een soort perfecte storm. We zien dat er een enorm rare economische wind staat die de hele tijd maar omdraait door Trump zijn tarieven acties. Daardoor kunnen twee van onze hoofdpunten bij elkaar komen: veiligheid en welvarendheid. Die hebben alle twee effecten op de individuele vrijheden van mensen.

Piet lichtte door middel van deze uitleg toe, hoe het defensiestandpunt van de partij niet losstaat van haar bredere economisch ideologische waarden. In de uitspraak wordt gewezen op een “rare economische wind” die wordt veroorzaakt door internationale handelsconflicten. Dit wijst op de internationale economische onzekerheid die direct raakt aan het liberale belang van de VVD bij vrijhandel. Vervolgens stelt Piet dat “veiligheid en welvarendheid” bij elkaar komen. Hiermee duidt hij aan dat defensie niet alleen wordt gezien als veiligheidsinstrument, maar ook als een voorwaarde voor economische stabiliteit en individuele vrijheid. Dit sluit aan bij de klassiek-liberale ideologie van de partij, waarin economische orde, marktwerking en persoonlijke vrijheid als kernwaarden gelden. Impliciet is de redenatie dat de instabiele geopolitieke situatie economische belangen kan schaden, wat

op zijn beurt welvaart en individuele vrijheden aantast. Vanuit dit perspectief is investeren in defensie niet alleen een kwestie van veiligheid, maar beschermt het ook liberale waarden.

Kortom illustreert de uitspraak van Piet hoe de VVD vanuit haar economische-liberale ideologie, waarin welvaart en vrijheid verbonden zijn, het defensiebeleid legitimeert. Defensie-uitgaven worden ingezet ter bescherming van zowel nationale veiligheid als de economische voorwaarden voor vrijheid.

4.1.2. Sociaal-culturele dimensie

Naast het economische aspect van ideologie, is uit de gesprekken met respondenten naar voren gekomen dat de sociaal-culturele dimensie een nog grotere rol te speelt in de manier waarop partijen zich positioneren ten opzichte van verhoogde defensie-uitgaven. Binnen deze dimensie valt de sub-dimensie ‘wereldbeeld’, wat in de gesprekken veel naar voren is gekomen in de vorm van het perspectief dat partijen hebben op internationale rechtsorde en samenwerking. VVD-kamerlid Tibbe vat dit beknopt samen door te stellen dat iemands wereldbeeld in de basis invloed heeft op het perspectief op defensie als instrument in de internationale politiek:

Als je het hebt over defensie heb je het over de potentie om iemand aan te kunnen vallen of om jezelf te verdedigen. Dat raakt heel erg het wereldbeeld van anderen, dus ideeën over oorlog en vrede. Dat kan je afpellen in gelaagdheid. Als jij gelooft dat er altijd vrede zal zijn, dan is het logisch dat je het niet altijd belangrijk zal vinden om veel geld vrij te maken voor defensie.

De term ‘gelaagdheid’ vertoont de verschillende wereldbeelden die bepalen hoe partijen naar defensie kijken. Het wereldbeeld bepaalt hiermee de snelheid van acceptatie voor verhoogde budgetten. Moos vertelde hoe in zijn sociaaldemocratische partij die snelheid van acceptatie verbonden staat aan de herformulering van partij kernwaarden. De indicator ‘uitspraken over internationale solidariteit’ als onderdeel van de sub-dimensie ‘wereldbeeld’ illustreert dit op de volgende manier:

Onze idealen rechtvaardigheid en solidariteit voor anderen, dwingen nu juist om Oekraïne te steunen. Dat kan maar op één manier, en dat is zorgen dat zij die oorlog kunnen winnen. Dan kan je verheven zeggen dat we niet moeten vechten. Maar uiteindelijk is het vrede en veiligheid waarbij afschrikking primair is geworden. Juist door die afschrikking wat op te bouwen, zorg je dat het nooit hoeft te gebeuren.

Met het ‘verheven zeggen dat we niet moeten vechten’, refereert Moos naar een pacifistische houding ten opzichte van defensie. In het interview met Jaap gaf hij als politicoloog een concretisering van de manier waarop wereldbeeld en mogelijke veranderingen daarin, verbonden staat met het perspectief op defensie-uitgaven.

Die conservatieven hebben een wat somberder mensbeeld om het zo te zeggen, die gaan toch meer ervanuit dat de wereld niet zal veranderen. Er lopen nou eenmaal vreselijke mensen rond. Je moet

niet naïef zijn. Dat is echt een waarde op zich. Uiteindelijk heb je bij de socialistische gedachte dat dit ook geldt, maar meer uit noodzaak. Het is een verschil tussen defensie als noodzakelijk kwaad, of toch een waarde op zichzelf.

Het verschil tussen defensie beschouwen als noodzaak of als waarde bepaalt ook hoe snel verhoogde budgetten worden geaccepteerd. Pas als de noodzaak erkend wordt verandert de houding. Die erkenning verbindt politicoloog Tim aan een verandering van perceptie van de wereld. Ter ondersteuning van zijn uitleg gebruikt hij de PvdA:

Er zit een overtuiging achter dat de wereld er tegenwoordig minder vriendelijk uitziet dan 30 jaar geleden. Dat is een beetje de algemene rechtvaardiging die je ook hoort binnen het discours van partijen als de PvdA, zo van we hebben te maken met een kanteling van de wereldorde. Als je als Nederland, en als Europa niet op de achtergrond wil gaan verdwijnen, dan moeten we hier nu wat gaan doen. Dat in de ogen van linkse partijen de context is veranderd, is fundamenteel.

Om de uitspraak van Tim beter te illustreren, is een inhoudelijke analyse gedaan van verkiezingsprogramma's van de PvdA, waarbij die van 2021 is vergeleken met die van 2023. De code 'defensie negatief' (Bijlage 1), is gebruikt om teksten te coderen die benadrukken dat er minder in defensiematerieel geïnvesteerd moet worden. In het partij programma van 2021 is dit te zien aan uitspraken zoals:

Daarbij houdt de PvdA vast aan de 3D-aanpak ('Development, Defence, Diplomacy'), waarbij de politieke en ontwikkelingsdimensie leidend zijn en niet louter de militaire. (PvdA, 2020).

Hiertegenover is code 'defensie positief' gebruikt, waarmee teksten zijn gecodeerd waarin defensie-uitgaven worden neergezet als een noodzaak (Bijlage 1). De 'negatieve' code is in 2021 vier keer gebruikt en drie keer in 2024, een vrij gebalanceerde hoeveelheid. Dit terwijl de 'positieve' code aanzienlijk is toegenomen van één keer voorkomen in 2021, naar vier keer in 2023. Dit is bijvoorbeeld te zien aan de uitspraken:

Sterkere defensie voor een vreedzaam Europa. (GrL & PvdA, 2023)

Daarom voldoen we vanaf 2024 structureel aan de afspraak binnen de NAVO om minstens 2% van het bruto nationaal inkomen te besteden aan defensie. (GrL & PvdA, 2023)

Wat de grootste verandering heeft meegemaakt is de code 'NAVO-norm', die iedere keer wanneer naar de NAVO twee-procentnorm voor defensie-uitgaven wordt gerefereerd, is gebruikt. In het programma van 2021 is dit geen een keer voorgekomen, terwijl dit in 2023 wél expliciet is benoemd.

Daarom voldoen we vanaf 2024 structureel aan de afspraak binnen de NAVO om minstens 2% van het bruto nationaal inkomen te besteden aan defensie. (GrL & PvdA, 2023).

De NAVO is in het programma van 2021 wel benoemd als het ging over internationale samenwerking, zelfs in hetzelfde hoofdstuk waar gesproken is over een verhoging van defensie-uitgaven. Het verschil is dat de structurele verhoging van deze uitgaven explicieter en vaker is genoemd in 2023.

4.2 Partijstrategie

Als tweede hoofdonderwerp werd tijdens de gesprekken het concept partijstrategie besproken, in relatie tot het toewerken naar hogere defensie-uitgaven conform aan de NAVO-norm.

4.2.1. Beleidsvorming

Zoals uit eerdere uitspraken van Piet is gebleken, geldt dat onder andere veiligheid als waarde bij de VVD hoog op de agenda staat. Onderdeel van de dimensie ‘‘beleidsvorming’’ is de sub-dimensie ‘‘beleidsagenda afgestemd op ideologie’’. Een uitspraak waaruit blijkt hoe de VVD haar partijstrategie stuurt op de discussie rondom defensie-uitgaven, is als volgt:

Thema's waar je al bent, zoals veiligheid, wil je groter maken. We zien dat mensen veiligheid nu belangrijk vinden, want onze peilingen gaan omhoog. Maar we laten ons niet door de peilingen beïnvloeden, want we hebben een ideologische basis.

Ook Julius, die defensiebeleidsmedewerker is voor de partij Volt, legt uit hoe beleidsvorming wordt ingericht op basis van ideologische partij kernwaarden en hoe hieraan wordt vastgehouden in de NAVO twee-procentnorm discussie.

We denken niet in termen van ‘we willen geloofwaardig overkomen naar de buitenwereld, dus nemen we bepaalde standpunten in’. Wij zien het liever andersom. We bepleiten ideeën die misschien nog niet heel populair zijn, zoals een Europees leger. In sommige gevallen zie je dan, dat de publieke opinie daar naartoe groeit en je daardoor automatisch geloofwaardiger wordt als partij. Maar het is niet zo dat wij zeggen, wij leggen een bepaald standpunt neer omdat dat goed valt bij de bevolking.

Het afstemmen van een beleidsagenda op partijideologie, wordt door defensiebeleid expert Justine toegelicht als de manier waarop men kan zien op welke manier partijen hun strategie vormgeven binnen de defensie-uitgaven discussie. Justine is met andere experts in 2024 intern betrokken geweest bij de Tweede Kamer voor het adviseren van partijen over het onderwerp. Zij gaf een voorbeeld waaruit bleek hoe partijen in hun strategie eigen ideologische belangen proberen te bereiken.

De regeringspartijen stelden de voorspelbare vragen. Ik vond dat niet recht doen aan ons advies. Ze zijn aan het hengelen naar informatie die in hun politieke straatje van pas komt. [...] Het is echt korte termijn en heel erg partijpolitiek. Terwijl ik denk dat dit zulke belangrijke debatten zijn en er gaat zo ontzettend veel geld in om. Dit is de sleutel verantwoordelijkheid als volksvertegenwoordigers.

Met het ‘‘hengelen naar informatie’’ doelde Justine op de partijen die sturende vragen stelden. Het is een voorbeeld uit de praktijk hoe partijen hun ideologische belangen nastreven door middel van hun politieke strategie. In haar beleving neemt partijpolitiek de overhand van een gezamenlijke aanpak voor een efficiënter defensiebeleid, terwijl dit volgens haar wél de ‘‘sleutel verantwoordelijkheid’’ is van volksvertegenwoordigers.

4.2.2. Macht

Voor de dimensie ‘‘macht’’ gold de sub-dimensie ‘‘samenwerking/coalitievorming’’, waarbij in de gesprekken de verschillen werden besproken tussen oppositie en coalitie partijen. Piet gebruikte hiervoor de term ‘‘gelegenheidscoalitie’’, waarmee hij het belang illustreerde van de context en timing die het mogelijk maken voor zijn partij om haar strategische doelen te realiseren.

Dat is de gelegenheidscoalitie van nu. We zitten in een daadwerkelijke coalitie met andere partijen waar we ook die vrijheid hebben afgesproken met elkaar. Dat was misschien op een ander moment niet gebeurd.

De context is in dit geval het toenemende belang van defensie-uitgaven. De strategie wordt hiermee beïnvloed waardoor de balans tussen de strategische doelen veranderd en ook bepaalde waarden in de ideologie doorgevoerd kunnen worden. Tim had als buitenstaande politicoloog een interessante opmerking gemaakt die op een indirectere manier de verbinding tussen context en timing met strategie als het gaat om de VVD, verhelderde.

Het is wel opvallen dat er de afgelopen jaren onder leiding van een VVD-premier, defensie stelselmatig kaal is geplukt. Nu de omslag contextueel gezien heeft plaatsgevonden biedt het de VVD de mogelijkheid om zich voor te zetten als een partij die staat op hun veiligheidsgaranties ten opzichte van de bevolking. Zo van als je het hebt over verantwoordelijkheid en veiligheid dan moet je bij ons zijn.

In het gesprek met Tibbe werd de vraag gesteld hoe de VVD zich strategisch probeert te onderscheiden van andere partijen en de leiding probeert te houden op het defensiedossier, aangezien andere partijen ook steeds meer betrokken worden bij het defensie thema. Zijn partij incorporeert al langer dit onderwerp, maar gezien het toenemend belang en de blijvende dreiging uit Rusland, is het de vraag hoe de partij leidend blijft op het beleidsvraagstuk.

Kijk er zit altijd strategie in de politiek, maar er zit ook wel echt het geloof in. Wij voelen ook echt dat dit onze allerhoogste prioriteit zou moeten zijn. En daar kun je ons in onderscheiden van anderen. Daar zitten natuurlijk wel de nuance verschillen in.

Dit ‘‘geloven’’ in defensie als hoogste prioriteit is bij de VVD te zien aan de manier waarop zij in de periode 2021-2025 het defensie onderwerp presenteren in onder andere partij programma’s. Bij

de tekstuele analyse van verkiezingsprogramma's uit 2021 en 2023 is door middel van de code "defensie positief", meermaals gevonden hoe de partij naar het onderwerp kijkt.

Om onze manier van leven te beschermen moeten we opnieuw nadenken over de internationale politiek. Daarbij is investeren in defensie noodzakelijk, maar op zichzelf niet voldoende. (VVD, 2021).

Om overeind te blijven en onze liberale waarden in eigen huis te verdedigen, moeten we ons samen met wereldwijde bondgenoten weren tegen de invloed van regimes als Rusland, China en Iran. (VVD, 2023).

Terugblikkend op het eerder gemaakte onderscheid tussen defensie zien als waarde of noodzaak, schetst de uitspraak van Tibbe hoe het stukje "geloof" voor zijn partij meer overeenkomt met het waarde concept. De "gelegenheidscoalitie" brengt de VVD in de gelegenheid om zich strategisch dusdanig te positioneren dat zij zich kunnen profileren als de partij die de waarde van defensie ziet.

Daarnaast zijn er partijen waarbij het aanhouden van een pacifistische houding ten opzichte van defensie, ten koste kan gaan van hun machtspositie. Waar bij de ene partij het defensiedossier een gelegenheid vormt om beleidsagenda punten te realiseren, is er bij andere partijen sprake van ideologische wrijving wat volgens Adam ontstaat als gevolg van een aanpassing in partijstrategie.

Een heel belangrijke vraag of een partij mikt op mederegering en deel uitmaken van een regeringscoalitie. Als je als oppositie partij de ambitie hebt om deel te nemen in de regering, dan kan je moeilijk ertegen zijn. Het Oekraïne vraagstuk wordt echt een sleutel dossier als het om politiek vorming gaat. Als je tegen ondersteuning bent, is het bijna onmogelijk om deel uit te maken van zo'n coalitie.

Het illustreert hoe de context van het politieke klimaat, gecombineerd met de ambities van een partij, ertoe kunnen leiden dat standpunten rondom bepaalde thema's veranderen of versterkt worden. In een interview met Niek, die net als Justine defensiebeleid expert is, verklaarde hij hoe partijstrategie de overhand kan nemen van ideologisch pacifistische houdingen.

Mijn indruk is dat steun voor defensie-uitgaven erg breed is. Als je dat niet doet als partij, gaat dat tegenwerken. Het moment dat je verkiezingen in gaat en in de regering deel wil nemen, is het echt zo'n onderwerp geworden waar je niet omheen kan als je de macht wil hebben.

Het toewerken naar de verhoogde NAVO-norm heeft een dusdanig grote doorwerking in de politiek, dat het strategisch is geworden voor partijen om niet tegen een verhoging te stemmen. Steun voor defensie is als het waren een "toetredingsdrempel" tot macht geworden en een vorm van noodzakelijke positionering.

4.2.3. Kiezerssteun

De rol van kiezerssteun in partijstrategie om defensie-uitgaven te legitimeren, lijkt uit de resultaten een minder grote rol te spelen dan andere dimensies. ‘‘Publieke opinie over defensie’’ en ‘‘verwachte voorkeur van de individuele kiezer’’ zijn voorbeelden van thema’s die hierbij aanbod kwamen.

Willem bekijkt, als historicus zijnde, het vraagstuk vanuit een filosofisch perspectief en stelt dat partijen in het algemeen meer vanuit een ideologie moeten handelen, en geen ‘‘waslijst aan kerntaken’’ horen te hebben, die men niet door ‘‘korte termijn fluctuaties’’ zou moeten laten leiden. Over welke rol de individuele kiezer speelt in het defensie thema antwoordde hij het volgende:

Defensie bungelt heel vaak onderaan. Als jij je uitspreekt over de zorg, dan denken mensen heel direct, oh ik krijg zorg. Zelfde met onderwijs. Maar defensie dat voelt ver af, dat zien mensen minder. Ik vind wel dat partijen moeten luisteren naar de kiezers, maar defensie is typisch een onderwerp dat een kerntaak is voor liberalen.

Wel legde Niek daarentegen uit dat het een partijstrategie kan zijn om mee te bewegen naar defensiesteen wanneer een partij merkt dat de gemiddelde kiezer daarnaar zoekt.

Onderzoek toont aan dat kiezers weer een beetje naar het midden gaan en dat hangt samen met de stelling dat het spannend wordt in de wereld. Dat gaat samen met dat mensen zekerheid zoeken en geen politieke avonturen meer willen.

In de interviews met interne partijmedewerkers is deze strategie echter niet aanbod gekomen.

4.3 Relatie

Uit de gesprekken kwamen verschillende vormen van de relatie tussen partijideologie en partijstrategie naar voren. Voorop gesteld kan worden dat de verschillende relaties gegrond zijn in de verschillende ideologische vertrekpunten van de partijen, omdat dit bepalend is voor strategische keuzes.

De verschillende plaatsen op het politieke spectrum leiden tot andere vertrekpunten in zowel de economische als de sociaal-culturele dimensie voor de manier waarop er wordt gekeken naar het defensiebeleid. Daarnaast kunnen partijen andere strategische afwegingen hebben om met de verhoogde defensie-uitgaven om te gaan. Dit kan afhangen van de beleidsmatige doelen die gebaseerd zijn op ideologische waarden, de machtspositie waarin het zich wil bevinden, en in mindere maten de rol van kiezerssteun. In het interview met defensiebeleidsmedewerker Julius werd dit toegelicht:

Je kunt goed zien hoe het vertrekpunt voor veel partijen vanuit deze discussie, bepalend is voor welk standpunt ze innemen. Ons vertrekpunt is, als je een veilige, vrije en welvarende samenleving wilt houden dan moet je investeren in defensie. Voor ons staat dat los van het vraagstuk hoe je ervoor

zorgt dat mensen hun boodschappen kunnen betalen. [...] Terwijl als sociaaleconomische gelijkheid nog meer een kernwaarde is, vormt dat ook meer het vertrekpunt voor deze discussie. Bij liberale partijen is de redenatie eerder dat je om je vrijheid te verdedigen, je eenmaal dit moet doen en vanuit daar kun je bouwen aan een stevig sociaal fundament voor iedereen. [...] Maar andersom ook. Het sociaal fundament van een samenleving is niet sterk als er geen individuele vrijheid is.

Het ‘‘vertrekpunten’’ argument maakt een verdeling tussen partijen die dankzij hun positie op het politieke spectrum, minder moeite hebben met de verhoogde defensie-uitgaven en de partijen die daar wél moeite mee hebben.

4.3.1 Ideologisch minder frictie met defensiebeleid.

Wanneer defensie wordt beschouwd als instrument om ideologische waarden te beschermen, lijkt een partij gemakkelijker voorstander te zijn van investeringen in dit beleid. Piet illustreert de verbinding tussen het beschermen van ideologische waarden door het een strategisch doel te maken om te investeren in defensie.

We helpen Oekraïne niet omdat we vinden dat Oekraïne alleen maar geholpen moet worden, we vinden het ook belangrijk dat agressie niet zomaar onbeantwoord mag blijven.

De VVD heeft in beginsel minder moeite met de defensiemaatregelen om uitgaven te verhogen conform de NAVO twee-procentnorm. Het Defensiebeleid 2024 biedt de partij daarmee de kans om beleid door te voeren dat een vertaling is van hun eigen ideologische kernwaarden.

4.3.2. Frictie tussen ideologie en defensie.

De relatie tussen ideologie en partijstrategie werd ook zichtbaar bij de partijen waar sprake lijkt van ideologische wrijving als gevolg van de verhoogde defensie-uitgaven. Partijen die hier traditioneel pacifistischer tegenover stonden, wat onderdeel is van hun ‘‘vertrekpunt’’, zijn volgens Niek uit pragmatische overwegingen andere standpunten over gaan uitdragen. Het is een respons geworden op een externe dreiging wat heeft geleid tot consensus. Het gevolg is een doorwerking van de NAVO twee-procentnorm in de politiek. De consensus lijkt ideologisch onderscheid te overheersen. Het gaat hierbij om de relatie tussen de sociaal-culturele dimensie van ideologie, omdat Niek beschrijft hoe het wereldbeeld is veranderd naar eentje waarin een crisis wordt gevoeld. Dit staat in verband met beleidsvorming, aangezien partijen met voorheen een pacifistischere houding ten opzichte van defensie-uitgaven, dit onderwerp wél beleidsmatig zijn gaan opnemen en hun ideologische waarden daarin een plek geven. Niek zijn uitspraak illustreert dit:

Ik denk dat er van twee kanten sprake is van verandering, zowel ideologische als pragmatische aanpassing. Dat heeft te maken met de dreiging die gevoeld wordt. Er heerst een beeld dat er een

crisis is, en dat we ons daarop moeten aanpassen. Vervolgens kijken we hoe we dat in een narratief stoppen dat past bij de partij.

Moos had hier zelf als partijmedewerker een verduidelijking over. De relatie tussen ideologie en partijstrategie wordt voor hem beïnvloed door het technische aspect dat in deze beleidsdiscussie een rol speelt.

Ideologie ontbreekt in zijn totaliteit. Dat geldt in de breedte voor politiek, maar vooral bij defensie waar het al snel een technische overweging wordt. De brede ideologische strijd erin is: hoe kijken wij überhaupt naar de rol van defensie in de samenleving? Er gaat veel geld heen en daarom moet er een dieper gesprek over gevoerd worden. Als er wel ruimte zou zijn voor de ideologische kwesties heb je de langere lijnen, dan kan je zeggen wat ons groeidoel is en het type organisatie dat wij willen zijn. Die fundamentele vragen worden niet gesteld.

Sinds defensie als beleidsterrein groter is gaan wegen doordat er structureel meer geld naartoe is gegaan sinds 2024, lijkt het voor traditioneel pacifistische partijen dat pragmatisme en partijstrategie de overhand nemen. Het handelen uit pragmatisme is a) een logica dat voortkomt uit noodzaak, of b) het gevolg van een fundamenteel veranderd wereldbeeld wat in de basis onderdeel is van de sociaal-culturele dimensie.

Wat Moos onder andere zegt, raakt een spanningsveld tussen ideologie en strategie. Strategie zou bij wijze van spreken een invulling zijn bij afwezigheid van ideologische richting, aangezien defensie als onderwerp geen ruimte biedt voor normatieve discussie en vooral voor technische. Dat terwijl ideologie nodig is om de financiële keuzes zinvol te onderscheiden. In een beleidsterrein als defensie, waar partijideologie gemarginaliseerd is, lijkt partijstrategie leidend.

5. Discussie en Conclusie

In dit afsluitende hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen samengebracht. Eerst wordt er antwoord gegeven op de drie empirische deelvragen. Vervolgens wordt een antwoord gegeven op de hoofdvraag. Hierna volgt een discussie met tot slot zowel theoretische, als praktische implicaties en aanbevelingen.

5.1 Beantwoording empirische deelvragen.

De doorwerking van de verhoogde defensie-uitgaven in politieke partijen, is op verschillende manieren terug te zien in de resultaten. Dit wordt toegelicht door de empirische deelvragen te beantwoorden.

Deelvraag 1) ‘Hoe ziet de doorwerking van de NAVO twee-procentnorm in de partijideologie van Nederlandse politieke partijen eruit?’

Het onderzoek hanteerde een theorie waarin partijideologie is opgedeeld in twee dimensies: de economische- en de sociaal-culturele. Beide dimensies geven een verklaring voor hoe er tegen verhoogde defensie-uitgaven aan wordt gekeken, en vervolgens op welke manier de ideologie een rol speelt bij de omgang met de doorwerking van de NAVO twee-procentnorm.

De economische dimensie verklaart in eerste instantie hoe makkelijk of juist kritisch partijen omgaan met een verhoging van de defensie-uitgaven. Zo maken sociaaldemocratische en socialistische partijen bij defensie-uitgaven de afweging tegen investeringen in de sociale welvaartsstaat. Daarnaast zijn er partijen die in deze dimensie geassocieerd kunnen worden met een economisch-liberaal gedachtegoed. Dit komt naar voren wanneer de NAVO-norm gepresenteerd wordt als een legitiem middel om economische stabiliteit en vrijhandel te beschermen.

Daarbij speelt de sociaal-culturele dimensie een grote rol in hoe partijen tegen defensie-uitgaven aankijken. In het vervolg heeft dit invloed op de manier waarop een partij omgaat met de NAVO norm. Het ‘wereldbeeld’ verklaart hoe percepties van de wereldorde kunnen variëren tussen het humanisme en normatisme. Dit blijkt bepalend in de mate van acceptatie van defensie-uitgaven. Waar de ene partij dit zag als noodzaak om kernwaarden te beschermen, lijkt er bij andere sprake te zijn van een kanteling doordat waarden worden geherformuleerd en idealen daarmee verrijkt.

Kortom heeft de NAVO-norm een doorwerking op de ideologie van partijen, met als gevolg veranderende wereldbeelden en herinterpretatie van bestaande waarden.

Deelvraag 2) ‘‘Hoe ziet de doorwerking van de NAVO twee-procentnorm in de partijstrategie van Nederlandse politieke partijen eruit?’’

De invloed van de NAVO twee-procentnorm, op de strategie van Nederlandse partijen waarmee zij een poging doen zich te herpositioneren in dit nieuwe politieke veld, is bestudeerd vanuit drie strategische doelen: beleidsvorming, machtsverwerving en kiezersgerichtheid.

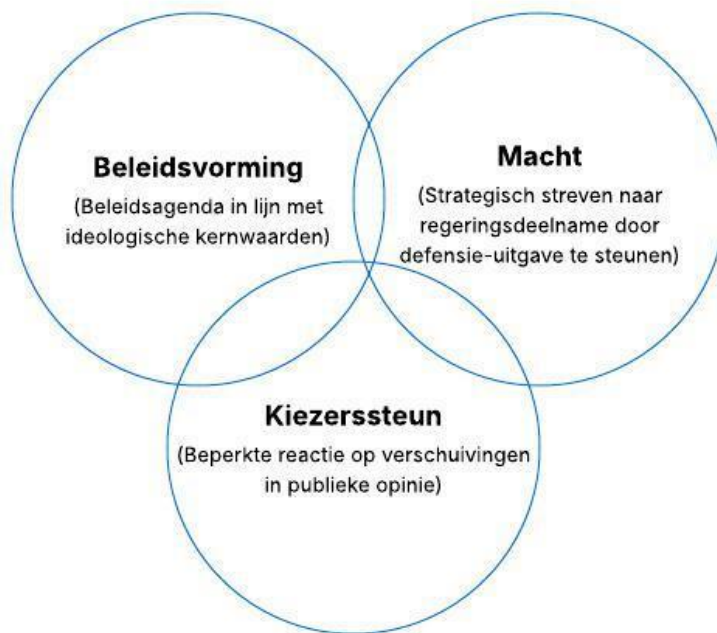
Kiezersgerichtheid bleek als strategisch doel een minder grote rol te spelen in dit vraagstuk. Ondanks dat defensie voor de gemiddelde kiezer geen belangrijk onderwerp lijkt te zijn, erkennen de bevroegde experts dat de zorg over veiligheid dusdanig groot is onder politieke partijen dat dit bij een groot aantal van hen heeft geleid tot een minder kritische houding ten opzichte van de NAVO-norm. Wel vertonen gesprekken met partijmedewerkers dat uitdragen van ideologische consistentie tegenover de kiezer, een rol blijft spelen.

Waaruit wél de invloed van de verhoogde defensie-uitgaven sterker naar voren is gekomen, is de manier waarop partijen hun beleidsagenda formuleren. Partijinterne medewerkers vertelden dat hun defensiepositie voortkomt uit ideologische kernwaarden, en niet uit opportunisme, oftewel keuzes die meer kans doen maken op politiek voordeel. Ook kwam naar voren bij deze groep respondenten dat er vanuit hun partij wordt gestreefd naar een beleidsvisie die consistent blijft met hun bredere waarden. Echter blijkt uit de interviews met experts dat hun perspectief hiervan is dat partijen selectief gebruik maken van informatie waarmee zij hun agenda's sturen om hun eigen politieke profiel te versterken, wat wijst op strategisch gedrag.

Als derde werd macht als strategisch doel onderzocht, waaruit vooral bleek hoe het defensiebeleid als strategische drempel fungeert voor regeringsdeelname. Met name de oorlog in Oekraïne is in 2024 een sleuteldossier geworden voor samenwerking en ook in de verkiezingen van 2025 is de verwachting dat het tegenspreken van defensiebudget verhogingen, regeringsdeelname zal vermoeilijken.

Concluderend is de NAVO-norm gaan fungeren als strategisch kompas binnen de partijpolitiek. Door haar doorwerking zijn partijen gedwongen hun ideologische profiel te balanceren met regeringsambities en de electorale respons. Dit strategisch balanceren tussen de drie strategische doelen is visueel weergegeven in figuur 2 onderaan de alinea.

Figuur 2: Doorwerking van de NAVO twee-procentnorm in de strategie van politieke partijen.

Deelvraag 3) ‘Hoe verhoudt partijideologie zich tot partijstrategie in de context van de doorwerking van de NAVO twee-procentnorm bij Nederlandse politieke partijen?’

De bevindingen uit de resultaten wijzen op twee soorten relaties tussen de partijideologie en haar strategie, waarbij het ideologische vertrekpunt het onderscheid bepaalt. De economische en sociaal-culturele dimensies van ideologie vormen het raamwerk waarmee partijen betekenis geven aan defensiebeleid en strategische keuzes maken hoe zich te positioneren met betrekking tot dit dossier.

Allereerst zijn er partijen die vanuit hun ideologische vertrekpunt, minder moeite hebben om de verhoogde uitgaven te steunen. Dit werd zichtbaar in bijvoorbeeld verkiezingsprogramma's van de VVD die al een langere tijd aandacht besteden aan dit dossier. Partijen die een vergelijkbaar ideologisch vertrekpunt hebben, zien de verhoogde investeringen als een versterkend verlengstuk van hun kernwaarden, zoals veiligheid en vrijheid. Daarmee wordt de NAVO-norm steunen, voor deze partijen zowel ideologisch als strategisch verdedigbaar.

Het tweede type relatie was bevonden in de partijen die ideologisch meer spanning of zelfs ideologische wrijving ervaren met de nieuwe defensiebudget afspraken van 2024. Met name in partijen met het pacifistische of sociaaleconomische vertrekpunt, uitten deze relatie. Deze partijen gaan mee met de nieuwe maatregelen uit pragmatische overwegingen, waarbij zij hun ideologische kernwaarden hervormen in een strategisch narratief om verhoogde defensie-uitgaven te legitimeren.

Een derde conclusie die hieraan verbonden staat, is dat uit de resultaten naar voren is gekomen hoe in het defensiedossier ruimte ontbreekt voor ideologische sturing. Gezien het vooral een technisch

dossier is, wordt de partijstrategie leidend boven ideologie, en worden beleidsmatige discussies vooral op technisch niveau gevoerd. Het gevolg is een spanningsveld waarin ideologie richting zou moeten geven aan beleidskeuzes, maar in de praktijk door strategische overwegingen wordt ingehaald.

5.2 Beantwoording hoofdvraag.

Op basis van de beantwoording van de deelvragen kan op de volgende manier een antwoord worden gegeven op de hoofdvraag: *“Op welke wijze beïnvloedt de ideologische oriëntatie van politieke partijen hun strategische positionering, specifiek binnen de context van de doorwerking van de NAVO twee-procentnorm in de Nederlandse politiek?”*.

De ideologische oriëntatie van politieke partijen beïnvloedt hun strategische positionering ten aanzien van de NAVO twee-procentnorm, maar de vorm en de mate van invloed staat gegrond in het ideologische vertrekpunt van de betreffende partij. De NAVO-norm werkt door in zowel de economische als sociaal-culturele dimensies van partijideologie. Met name voor de partijen die voorheen minder aandacht aan dit thema besteedden in hun verkiezingsprogramma's, speelt de herinterpretatie van ideologische waarden een centrale rol.

Tegelijkertijd fungeert het beleidsdossier als een strategische drempel. De toestemming door de Tweede Kamer om de NAVO-norm wettelijk vast te stellen maakt dat partijen, ook in de verkiezingen van een jaar later in 2025, niet meer om het onderwerp heen kunnen willen zij zich nog voordelig electoraal positioneren. In die zin ontstaat er een spanningsveld tussen ideologische consistentie en strategische wendbaarheid. Partijen proberen hun overtuigingen te bewaren, maar onder invloed van externe druk en veranderende veiligheidssituaties maken zij pragmatische keuzes.

Vooraf in het defensiedossier blijkt strategie vaak leidend boven ideologie, doordat dit thema sterk technisch en contextafhankelijk van aard is. Kortom blijft partijideologie richtinggevend, maar wordt het in de praktijk regelmatig ingehaald door politiek strategische overwegingen.

5.3 Discussie

De resultaten vertonen dat verschillende ideologische vertrekpunten een rol spelen in standpuntenbepaling. In de literatuur is dit terug te koppelen aan het argument van Dimdins et al. (2023), die veronderstelden dat verschillende wereldbeelden in de basis uitmaakt waar mensen hun waarden op baseren en vervolgens welke politieke ideologie zij volgen. Daarnaast wees Budge (2001) op het argument dat de ideologische positie van een partij invloed heeft op beleidsevaluatie, met name in de context van de toewijzing van publieke middelen.

Echter vertonen de resultaten ook afwijkingen van het literatuuronderzoek. Zowel rechtse als linkse partijen lijken het collectieve belang boven het individuele te zetten door hogere defensie-uitgaven te steunen. Dat terwijl de literatuur wijst op verschillen tussen de twee ideologische uiteindes. Wanneer individuele vrijheden hoog worden gesteld, zouden volgens Da Silva (2022) partijen minder snel geneigd zijn tot een verhoging van defensie-uitgaven als dit ten koste kan gaan van individuen. Een tweede afwijking is te zien in de gesprekken met respondenten die aangeven hoe bepaalde partijen met een sociaaldemocratisch gedachtegoed die van origine pleiten voor een sociale welvaartsstaat, juist het belang van defensie herformuleren naar hun ideologische kernwaarden.

De theorie van Jost et al. (2006) kan worden toegepast op partijen die op het eerste gezicht af lijken te wijken van hun ideologische kernwaarden, doordat zij meegaan in het steunen van een structurele verhoging van de defensie-uitgaven. Gesprekken vertoonden dat partijen die cognitieve dissonantie ervaren, dit elders gaan compenseren om defensie-uitgaven vooralsnog te rechtvaardigen. In de praktijk houdt dit concreet in dat een partij na de acceptatie van de verhoging, de invulling van de uitgaven conform haar eigen ideologie probeert te realiseren. Een sociale manier om defensie groeikosten te compenseren om draagvlak te behouden, is daar een voorbeeld van.

Naast een discussie over partijideologie als concept, kan dit ook worden gevoerd over partijstrategie. Müller en Strøm (1999) veronderstelden dat de balans van de driedeling van de strategische doelen, partij afhankelijk is. De drie doelen macht, kiezerssteun, en beleidsvorming, zijn onderling verbonden, maar het ene kan worden opgeofferd als dit winst brengt op het andere. In de resultaten is dit terug te zien aan partijen die zich minder richten op kiezerssteun, als dit hun kans op mederegeren en coalitievorming vergroot. Daarmee is de NAVO-norm als sleutel gaan dienen voor strategische samenwerking. Steun voor hogere defensie-uitgaven lijkt anno 2024 een voorwaarde geworden te zijn voor politieke geloofwaardigheid en regeringsverantwoordelijkheid.

Daarnaast is uit de resultaten gekomen dat het defensiedossier meer op strategisch, dan ideologisch vlak partijen lijkt te sturen. Uit meerdere gesprekken kwam naar voren dat de technische aard van het defensiedossier het voor partijen een vraagstuk maakt dat geleid wordt door politiek strategische overwegingen. Door haar technische aard, lijkt defensie een beleidsterrein waar ideologie gemarginaliseerd is, en strategie leidend. Dat terwijl ideologie nodig is om de financiële keuzes zinvol te onderscheiden.

5.4 Theoretische implicaties en aanbevelingen.

Dit onderzoek laat zien hoe Nederlandse partijen in tijden van geopolitieke druk, balanceren tussen ideologische consistentie en strategische aanpassing. Daarmee draagt het bij aan theorievorming over partijgedrag in een context van internationale invloeden. De bevindingen wijzen erop dat ideologische inconsistentie niet gelijk staat aan zwakke ideologische overtuiging, maar juist een strategische reactie is op veranderende externe omstandigheden. Dit roept fundamentele vragen op over de kwaliteit van politieke representatie. Daarmee wordt een belangrijke theoretische implicatie dat bestaande modellen van partijgedrag, moeten worden aangevuld met een dimensie waarin internationale druk een centrale rol speelt.

Voor toekomstig onderzoek wordt aanbevolen om de spanning tussen ideologie en strategie dieper te onderzoeken aan de hand van een *single case*, gericht op één partij. Een enkelvoudige casus zou meer inzicht kunnen geven in interne partijprocessen en afwegingen.

Als tweede theoretische aanbeveling kan worden meegegeven dat er meer vanuit de politieke structuur onderzocht moet worden hoe beleidsterreinen, zoals defensie, als gevolg hebben dat ideologie gemarginaliseerd wordt en strategie de overhand neemt. Dit zou de verantwoording van het gedrag van volksvertegenwoordigers tegenover kiezers, helpen te sterken.

5.5 Praktische implicaties en aanbevelingen.

Op basis van de uitkomsten kunnen ook enkele aanbevelingen worden gedaan die in de praktijk kunnen bijdragen aan meer transparante en ideologisch verantwoorde politieke keuzes.

De spanning tussen ideologie en strategie betekent dat kiezers moeilijker kunnen afleiden waar partijen werkelijk voor staan, wat gevolgen heeft voor transparante politieke communicatie. Door deze inzichten serieus te nemen, kunnen politieke actoren zich beter positioneren in een tijd waarin externe veiligheid een binnenlands politiek vraagstuk is. Toekomstige onderzoeken kunnen door middel van de onderzoeksopzet (dimensies en sub-dimensies) specifieke relaties onderzoeken en hierop doorgaan. De unieke onderzoeksmethode van het bevragen van partijinterne medewerkers en buitenstaande experts, biedt een mooie overbrugging van theorie naar de praktijk, wat een daadwerkelijk praktische uitvoering mogelijk maakt.

Daarbij is het aan te raden dat partijen hun defensiestandpunten explicieter onderbouwen in relatie tot hun ideologie, om kiezers meer helderheid te bieden. Partijen die traditioneel terughoudend zijn ten opzichte van militaire uitgaven, zoals progressieve of pacifistische partijen, worden in toenemende mate genoodzaakt hun standpunten te heroverwegen binnen een snel veranderend beleidsterrein zoals defensie. Dit kan leiden tot interne spanningen of geloofwaardigheidsproblemen, vooral wanneer kiezers een vaste ideologische koers verwachten.

Bibliografie

- Adams, J., Merrill, S., & Grofman, B. (2004). Understanding change and stability in party ideologies: Do parties respond to public opinion or to past election results? *British Journal of Political Science*, 34(4), 589–610.
- Alonso S. & van den Dool, P. (2022). Aan antimilitarisme hebben GroenLinks en PvdA even geen boodschap. *NRC*.
- Badie, B., Berg-Schlosser, D., & Morlino, L. (2011). *Idealism in international relations*. In *International encyclopedia of political science*. SAGE Publications.
<https://doi.org/10.4135/9781412959636.n261>
- Baum, B. (2000). *Rereading power and freedom in J.S. Mill*. <https://doi.org/10.3138/9781442679269>
- Bellah, R. N., Madsen, R., Sullivan, W. M., Swidler, A., & Tipton, S. M. (1985). *Habits of the heart: Individualism and commitment in American life*. University of California Press.
- Birkenhead, F. E. S. (1923). *Idealism in international politics: A rectorial address*. University of Glasgow.
- Budge, I. (1994). A new spatial theory of party competition: Uncertainty, ideology, and policy equilibria viewed comparatively. *British Journal of Political Science*, 24(4), 443–467.
<https://doi.org/10.1017/S0007123400006955>
- Budge, I., Klingemann, H.-D., Volkens, A., Bara, J., & Tanenbaum, E. (2001). *Mapping Policy Preferences: Estimates for Parties, Electors, and Governments 1945–1998*. Oxford University Press.
- Budge, I. (2019). *Politics. A unified introduction to how democracy works*.
- Budget Starter. (2024). *Onze defensie-uitgaven door de jaren heen: Van bezuinigingen naar investeringen in veiligheid*. Budget Starter. Verkregen van <https://budgetstarter.nl/overige-geldzaken/onze-defensie-uitgaven-door-de-jaren-heen-van-bezuinigingen-naar-investeringen-in-veiligheid>
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2022). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (6th ed.). Sage Publications.
- Corcoran, R. P., O’Flaherty, J., Xie, C., & Cheung, A. C. (2019). Conceptualizing and measuring social and emotional learning: A systematic review and meta-analysis of moral reasoning

- and academic achievement, religiosity, political orientation, personality. *Educational Research Review*, 30, 100285. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2019.100285>
- Coulomb, F., & Bellais, R. (2008). THE MARXIST ANALYSIS OF WAR AND MILITARY EXPENDITURES, BETWEEN CERTAINTY AND UNCERTAINTY. *Defence and Peace Economics*, 19(5), 351–359. <https://doi.org/10.1080/10242690802354345>
- Da Silva, D. L. (2022). Political accountability and military spending. *Defence and Peace Economics*, 34(5), 563–580. <https://doi.org/10.1080/10242694.2022.2129128>
- Dimdins, G., Montgomery, H., & Sandgren, M. (2023). Worldviews and Values as Bases for Political Orientations. *International Review of Social Psychology*, 36(1): 1, 1–16. DOI: <https://doi.org/10.5334/irsp.741>
- Ecker, A., Meyer, T. M., Müller, W. C., & Zohlnhöfer, R. (2022). Coalition agreements and party mandates: How coalition compromises influence party pledge fulfilment. *Party Politics*, 28(3), 425–436.
- Freeden, M. (1996). *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*. Oxford University Press.
- Freeden, M. (2003). *Ideology : a very short introduction*. Oxford University Press.
- Frissen, P., & Schulz, M. (2017). *Politieke fragmentatie: Balanceren tussen effectiviteit, legitimiteit en representativiteit*. Nederlandse School voor Openbaar Bestuur. <https://www.nsob.nl/denktank/overzicht-van-publicaties/politieke-fragmentatie>
- Fields, D. M. (2021). Book review: Adem Yavuz Elveren, *The Economics of Military Spending: A Marxist Perspective* (Routledge, London, UK and New York, NY, USA 2019) 224 pp. *Review of Keynesian Economics*, 9(2), 289–291. <https://doi.org/10.4337/roke.2021.02.07>
- Gerring, J. (2007). *Case study research: Principles and practices*. Cambridge University Press.
- GroenLinks & Partij van de Arbeid. (2023). *Samen voor een hoopvolle toekomst: Verkiezingsprogramma Tweede Kamerverkiezingen 2023*.
- Harmel, R., & Janda, K. (1994). An integrated theory of party goals and party change. *Journal of Theoretical Politics*, 6(3), 259–287. <https://doi.org/10.1177/0951692894006003001>
- Hunziker, S., & Blankenagel, M. (2021). Multiple case research design. In *Springer eBooks* (pp. 171–186). https://doi.org/10.1007/978-3-658-34357-6_9

- Jost, J. T. (2001). Ideological beliefs. In N. J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (Vol. 11, pp. 7184–7191). Elsevier.
<https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/01154-2>
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129(3), 339–375. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.3.339>
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. J. (2006). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129(3), 339–375. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.3.339>
- Koenders, B. (2022). AIV-briefadvies: De Oekraïne-oorlog als geopolitieke tijdschok. *Adviesraad International Vraagstukken*.
- Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschie, S., & Frey, T. (2006). *Globalization and the transformation of the national political space*. *European Journal of Political Research*, 45(6), 921-956. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00644.x>
- Leeper, T. J., & Slothuus, R. (2014). Political Parties, Motivated Reasoning, and Public Opinion Formation. *Political Psychology*, 35, 129–156. <http://www.jstor.org/stable/43783792>
- Mair, P. (2013). *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. Verso.
- Mearsheimer, J.J. (2001). *The tragedy of great power politics*.
- Ministerie van Defensie. (2024). *Defensienota 2024: Sterk, slim en samen*.
- Moazzam, A. (2017). Understanding ‘‘Ideology’’: it’s aspects, features, dimensions and types.
- Morillas, P. (2022). *War and Peace in the 21st Century. A New Era of Geopolitics in Europe: How Can the EU Secure a New Peace in Ukraine?* CIDOB Barcelona Centre for International Affairs.
- Müller, W. C., & Strøm, K. (1999). *Policy, office, or votes? How political parties in Western Europe make hard decisions*. Cambridge University Press.
- Otjes, S., & Louwerse, T. (2023). The reinvention of consensus politics: governing without a legislative majority in the Netherlands 2010–2021. *Acta Politica*. <https://doi.org/10.1057/s41269-023-00310-w>

- Partij van de Arbeid. (2020). *Ons plan voor een eerlijker en fatsoenlijker Nederland: Verkiezingsprogramma 2021-2025*.
- Partij van de Arbeid. (2025). *Onze Waarden*. Verkregen van <https://www.pvda.nl/onze-waarden-verkiezingsprogramma-2021-2025/>
- Petrocik, J. R. (1996). Issue ownership in presidential elections, with a 1980 case study. *American Journal of Political Science*, 40(3), 825.
- Petruciani, S. (2020). The ideas of Karl Marx. In *Marx, Engels, and Marxisms*. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-52351-0>
- Rijksoverheid. (2024). *Tweede Kamer spreekt over vastleggen NAVO-norm*. Rijksoverheid. Verkregen van <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2024/12/12/tweede-kamer-spreekt-over-vastleggen-navo-norm>
- Rijksoverheid. (2024). Extra miljoenen voor Defensie vanwege verder verslechterde veiligheidssituatie. *Rijksoverheid*. Verkregen van <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2024/11/11/extra-miljoenen-voor-defensie-vanwege-verder-verslechterende-veiligheidssituatie>
- Tocci, N. (2023). *How Russia's invasion of Ukraine has transformed the EU*. Verkregen van <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2023/11/13/how-russias-invasion-of-ukraine-has-transformed-the-eu/>
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (z.d.). *De formatie (1): Een coalitie zoeken*. Verkregen van <https://www.tweedekamer.nl/zo-werkt-de-kamer/wat-gebeurt-er-met-mijn-stem/de-formatie-1-een-coalitie-zoeken>
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2024). *Behandeling initiatiefwetsvoorstel financiële borging NAVO-norm*. Tweede Kamer der Staten-Generaal. Verkregen van https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/kamer_in_het_kort/behandeling-initiatiefwetsvoorstel-financiele
- Van Thiel, S. (2014). Research methods in public administration and public management. In *Routledge eBooks*. <https://doi.org/10.4324/9780203078525>
- Vliegthart, R., & Walgrave, S. (2010). When the media matter for politics: Partisan moderators of the mass media's agenda-setting influence on parliament in Belgium. *Party Politics*, 17(3), 321–342. <https://doi.org/10.1177/1354068810366016>

Volkspartij voor Vrijheid en Democratie. (2021). *Samen aan de slag: Nieuwe keuzes voor een nieuwe tijd – Verkiezingsprogramma 2021-2025*.

Volkspartij voor Vrijheid en Democratie. (2023). *Ruimte geven. Grenzen stellen: Verkiezingsprogramma Tweede Kamerverkiezingen 2023–2027*.

Volkspartij voor Vrijheid en Democratie. (2025). *Onze liberale waarden*. Verkregen van <https://www.vvd.nl/kernwaarden/>

Wagner, W., Herranz-Surrallés, A., Kaarbo, J., & Ostermann, F. (2016). The party politics of legislative–executive relations in security and defence policy. *West European Politics*, 40(1), 20–41. <https://doi.org/10.1080/01402382.2016.1240413>

Washburn, A. R. (2014). *Two-person zero-sum games* (Fourth edition). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-9050-0>

Appendix

Bijlage 1: Codeboek.

Code	Definitie	Insluitingscriteria	Voorbeeldfragment
Structurele verhoging	Verhoging van het defensiebudget.	Expliciet verhoging van het defensiebudget benoemen.	“Defensie-uitgaven moeten worden verhoogd.”
Europese samenwerking	Versterking van Europese samenwerking op het gebied van defensie.	Benoemen van EU-defensie industrie.	“Er moet meer worden geïnvesteerd in Europese defensie.”
Russische dreiging	Verwijzen naar Rusland als dreiging, zowel militair als politiek.	Benoemen van Poetin als dreiging, en/of oorlog in Oekraïne als aanleiding voor verhogen van defensiebudget.	“De Russische agressie laat zien dat Europa weerbaar moet zijn.”
NAVO-norm	Verwijzing naar het streven naar de NAVO-norm voor defensie-uitgaven.	Benoemen van de NAVO-norm.	“Wij streven naar het behalen van de NAVO-norm van 2% in 2026.”
Defensie positief (Wagner et al. 2016)	Belang van defensie wordt positief neergezet.	Verhoogde defensie-uitgaven worden neergezet als noodzaak.	“Nederland moet blijven investeren in haar defensie.”
Defensie negatief (Wagner et al. 2016)	Defensie wordt minder noodzakelijk gepresenteerd.	Referenties naar defensie gaan minder expliciet over financiële uitgaven.	“Nederland moet investeren in ontwapening.”
Vrede (Wagner et al. 2016)	Argumenten die worden gepresenteerd als manier om vrede te bezorgen.	Alle manieren, die niet te maken hebben met uitgaven naar defensie, die te maken hebben met het oplossen van conflicten.	“Europa moet meer investeren in diplomatieke onderhandelingen met Rusland.”

Bijlage 2: Codeboom.

Economische dimensie

Thema (1) Staatsrol en economische ordening

1. Partij ideologie algemeen.
2. Rol van publieke middelen in nationale veiligheid.
3. Verzet tegen hoge overheidsuitgaven, incl. defensie.
4. Economische vrijheid.

Thema (2) Herverdeling en sociale rechtvaardigheid.

5. Kritiek op prioritering van defensie-uitgaven boven sociale uitgaven.
6. Pleidooi voor alternatieve besteding (zorg, onderwijs).
7. Herverdeling welvaart versus pleiten voor vrije marktwerking.
8. Streven naar economische gelijkheid.

Thema (3) Economische motieven in veiligheidsbeleid.

9. Terughoudendheid in militaire interventies.
10. Ideologische houding tegenover defensie.
11. Defensie presenteren als kapitaal gedreven.

Sociaal-culturele dimensie

Thema (4) Wereldbeeld en internationale oriëntatie.

12. Visie op multilateralisme, NAVO, & EU defensiesamenwerking.
13. Uitspraken over internationale solidariteit of nationale soevereiniteit.
14. Blick op de wereld.
15. Internationale diplomatiek.

Thema (5) Ideologische positionering en morele opvattingen over defensie.

16. Partij ideologie algemeen.
17. Ideologische houding tegenover defensie.
18. Onderscheid defensie als waarde/noodzaak.

Thema (6) Individuele vrijheid en maatschappelijke plicht.

19. Rol van het individu.
20. Pleidooi voor individuele vrijheid boven collectieve veiligheid.
21. Verwachte voorkeur van de individuele kiezer.
22. Spanning vrijheid van individu vs. Collectief.
23. Uitspraken over persoonlijke autonomie versus plicht tot nationale dienst/solidariteit.

Dimensie: Kiezerssteun

Thema (7) Publieke Opinie en Kiezersvoorkeuren.

- 24. Partijstrategie algemeen
- 25. Verschuiving standpunt op basis van peilingen.
- 26. Verwachte voorkeur van de individuele kiezer, defensiestandpunt afgestemd op verwachte kiezers houdingen.

Dimensie: Beleidsvorming

Thema (8) Ideologie en Beleidsvorming

- 27. Beleidsvorming met oog op ideologie algemeen.
- 28. Doel gebouwd op ideologische waarden.
- 29. Overeenstemming tussen ideologie en beleidsstandpunt.
- 30. Ideologische wrijving.
- 31. Invloed van context.
- 32. Beleidsagenda afgestemd op ideologie.
- 33. Framing van defensie als kernpunt van partijidentiteit.

Dimensie: Macht

Thema (9) Strategie en Ideologie

- 34. Ideologie realiseren met strategie.
- 35. Ideologie tegenover strategie.
- 36. Argument pragmatisme.

Thema (10) Politieke Positionering

- 37. Aanpassing van standpunt t.b.v. onderhandelingen.
- 38. Strategisch herpositioneren t.b.v. coalitievorming.

Thema (11): Context (voor algemene opmerkingen)

- 39. Defensie in de NL politiek algemeen.

Bijlage 3: Interviewprotocol

Introductie

- 1) Onderwerp en doel van het onderzoek.
  - Veranderende veiligheidssituatie in Europa en haar doorwerking in de Nederlandse politiek.
  - Nieuwe realiteit waarin partijen gedwongen worden hun strategie te herzien om zich te herpositioneren in het politieke landschap.
  - Hoe doen partijen dit en tegelijkertijd hun ideologische koers hierin proberen te balanceren.
- 2) Interview opgedeeld in drie delen: partij ideologie en partijstrategie, vervolgens relatie tussen de concepten. Soms aangeven dat we doorgaan naar de volgende vraag, om efficiënt gebruik te maken van de tijd.
- 3) Interview wordt opgenomen, getranscribeerd en er worden mogelijk uitspraken gebruikt in het verslag. Resultaten worden gedeeld met de scriptiebegeleider en later wordt de scriptie mogelijk gepubliceerd. Maar uw anonimiteit daarin wordt gewaarborgd, zoals in het “informed consent” formulier aangegeven.
- 4) Het zijn open vragen, geen goede of foute antwoorden. U bent vrij om vragen over te slaan indien u geen antwoord wilt geven.
- 5) Voordat we beginnen heeft u zelf nog vragen?
- 6) Nee? Mag ik de opname beginnen?
- 7) Kunt u kort beschrijven wat uw functie inhoudt? *(als het een specialist is over een bepaalde ideologie, gaat het interview meer om de ideologie dan om een specifieke partij)*

Ideologie is een breed en abstract concept, maar het is in de basis wel leidend voor de strategie van partijen.

- 1) Als u drie/vier kernwaarden van de besproken ideologie zou moeten kiezen die leidend zijn in relatie tot het defensiebeleid, welke zouden dit dan zijn? En waarom?
  - Hoe staat deze ideologische basis tegenover defensie-uitgaven?
- 2) Welke rol spelen publieke middelen in nationale veiligheid?
- 3) Hoe wordt er gekeken naar internationale samenwerking op het gebied van defensie, zoals de NAVO en defensiesamenwerking op EU-niveau?
- 4) Welke rol speelt de individuele vrijheid ten opzichte van collectieve veiligheid?
- 5) Speelt de verwachte voorkeur van de individuele kiezer bij het bepalen van het partijstandpunt over verhoogde defensie-uitgaven?
- 6) Is er sprake van een spanningsveld tussen het streven naar de ideologische kernwaarden en het verhogen van de defensie-uitgaven?
  - En zo ja, hoe gaat de partij daarmee om?

De afgelopen vragen waren gefocust op het in kaart brengen van ideologische standpunten over het onderzoeksthema. De volgende vragen richten zich meer op het concept partijstrategie.

- 7) In literatuur wordt verwezen naar beleidsvorming, kiezerssteun en machtsverwerving als strategische doelen van partijen — herkent u de partij daarin? Of zou u andere accenten leggen?
  - Doorvragen: welk strategisch doel weegt het zwaarst in de discussie over defensie-uitgaven?
- 8) Zijn die doelen, of de prioritering ervan, naar uw idee veranderd sinds de toegenomen focus op internationale veiligheid en defensie?
- 9) Heeft de discussie over verhoogde defensie-uitgaven volgens u geleid tot veranderingen in de relatie tussen de partij en haar achterban?
- 10) Hoe wordt de mening van leden of achterban meegenomen bij het opstellen van het verkiezingsprogramma, met name op gevoelige thema's?
- 11) Heeft dit geleid tot nieuwe samenwerkingen, of juist tot spanningen met potentiële partners?

Als defensie al wél langer in de partij zit.

- 12) Hoe heeft de partij zich binnen coalitieonderhandelingen moeten verhouden tot partijen die veel kritischer staan tegenover de NAVO 2% norm?"

Meer gericht op de relatie tussen ideologie en specifieke strategische keuzes.

- 13) Hoe gebruikt de partij haar ideologische profiel om zich strategisch te onderscheiden van partijen met vergelijkbare defensie-standpunten?
- 14) Hoe gaat de partij om met de spanning tussen het behouden van een duidelijke ideologische koers en de noodzaak om op strategisch vlak compromissen te sluiten?

Vragen voor defensie praktijkgerichte experts (zoals historici/politicologen/geopolitieke experts).

Strategie en Beleid

- 15) Welke rol spelen nationale politieke overwegingen bij defensiebeleid in tijden van geopolitieke crisis?
  - Bijv: publieke opinie, coalitieafspraken.

Ideologie en Strategie

- 16) Wat is uw indruk van hoe ideologisch gedreven partijen zich hebben aangepast aan de nieuwe veiligheidsrealiteit? (Geldt mogelijk niet voor alle partijen, maar bijv. de SP of PvdA)
- 17) Denkt u dat de toename in defensie-uitgaven meer voortkomt uit externe druk (NAVO, VS) of uit een intern veranderd risicobeeld bij Nederlandse partijen?

Afsluiting

- 1) Wilt u nog iets toevoegen wat er nog niet is besproken?
- 2) Wilt u op de hoogte gehouden worden over de resultaten?